

Hæc enim, omni postposito dubio, sententia est sancti Gregorii Magni Papæ hujus nominis primi, et plurimum Patrum et theologorum Ecclesiæ catholicæ, et quam hæreticam reputasse ipsum Ratramnum est prorsus incredibile et improbable, quippe quam lusisse ad animos recreandos et exhilarandos affirmet : « Lusimus hæc de more studentium. Quæ si quis contemnet, exercitia nobis nostra complacebant. »

Secunda ruminatio seu cogitatio nostra de Ratramno consistit in eo quod si contra *realitatem* quam vocant, seu præsentiam veri corporis Christi, seu Paschasium scripserit librum de quo tot enucleavimus et narravimus in hac præfatione historica, incredibile et incogitabile maxime videtur omisisse consulto respondere, aut saltem aliquid referre de celebri miraculo a Paschasio relato capite 14 tractatus sui de Corpore Christi, de apparitione hujus sacri Christi corporis in eucharistia; quod cum ab omnibus crederetur ea ætate et a fide dignis auctoribus referretur, illud jam in tam opportuna causa prætermittere erat maximum ad *realitatem* nervose confirmandam argumentum. Videant igitur et pervideant Calviniani dogmatis tutores, qua ratione hisce se extricent miraculis sibi objectis, et ea pernegent ac suggillant, ut ex seipsis intelligant quam commodum fuerit et necessarium Ratramno iis artibus uti, si sententiam quam ipsi defendunt tuendam recepisset.

Interim confestim scio Davidem Blondellum, celeberrimum superstitionis Calvinianæ ministrum, tentasse vindicare hoc caput 14 Paschasii non attingere Paschasium et esse ei ascriptum temere : sed cum nullum prodiderit antiquum codicem manuscriptum in quo hoc caput non incurrat aut typis expressum, omnes diversæ partis scriptores huic opinioni abnuentur efflicti. Insuper videre nihil vetat hujusce tractatus Paschasii codicem manuscriptum in Regia Parisiensi bibliotheca, ejusdem ferme ætatis, sub nomine sancti abbatis Corbeiensis Paschasii, in quo hoc mirandum omnibus numeris absolutum refertur. Hic vero codex manuscriptus fuit illustrissimorum fratrum Puteanorum, bibliothecæ Regiæ præfectorum; in qua subsistit sub hac epigraphe numerica 4356. Alterum vidi oculis propriis minus antiquum

* Blondel, *Eclaircissement sur l'Eucharistie*, pag. 434.

A qui non unum multis miraculum refert. Sed ea omnia in editione exstant quam R. P. Jacobus Sirmondus cum cura et fide propalavit Parisiis anno 1618, sub hac epigraphe arithmetica 4357.

Insuper tertia cogitatio nostra oritur ex eo capite quo, si Ratramnus suasionem realitatis tanquam novam et recentiore existimasset, incredibile est eam non exprobrasse Græcis adversus quos hoc onus ei impositum fuerat ab episcopis Gallicanis, tunc temporis eucharistiam affatim adorantibus, uti intelligimus ex eorum Liturgiis, annuente illustrissimo Hugone Grotio, pag. 88, *voti sui pro pace a meipso citati*, capite 14, libri 1, *de Adoratione eucharistiæ*. Saltem non defendisset adversus eos quæ mera sunt consecranea et necessaria *realitatis*, quod præstat B libro IV, capite 3, sui libri prædicti, pag. 120, in quo probat ex relatione Eusebii Cæsariensis, auctoritate Papæ Sylvestri vos debere in partibus catholicis diem festum instituere solemnem nativitati Calicis, non secus ac Dominicum quinta feria cujuscunque hebdomadæ. Quippe cum ea die cœperit Christus instituere celebrationem sacrificii corporis et sanguinis Domini : « Natalem Calicis similiter ut diem Dominicum solemnem habere debemus, in quo sacrificium Domini corporis et sanguinis ab ipso Domino celebrationis sumpsit exordium. » Quis enim sibi persuadeat unquam appellatum Iri sacrificium eucharistiæ postposita aut prætermissa fide seu suasionem veri corporis Christi, revera in ea præsentis et existentis? Eodem verbo *Natalis Calicis* usus est C Paschasius initio capituli 11 libri sui de Corpore et Sanguine Domini; ex quo intelligimus et perspectum habemus venerationem et cultum quo fideles sacramentum Eucharistiæ prosequantur, quæ liquido et planissime consequi demonstrantur ex institutione festi solemnis originis et institutionis ejus. In quo sacrum crederetur consistere et præsens permanere verum corpus Christi, cui Verbi æterni personæ fuerat unita, cultus redditus alius esse non poterat quam adoratio latriæ.

Plura jam enarrare de cogitationibus et ruminantionibus interpretis diversæ partis libri Ratramni supervacaneum et inutile videretur.

DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI

LIBER,

Expressus ex apographo cum cura et fide exscripto ex codice ms. octingentorum annorum abbatia Lobienensis.

I. Jussistis, a gloriose princeps, ut quid de sanguinis et corporis Christi mysterio sentiam, vestræ

* *Gloriose princeps*. Iis verbis usus est Ratramnus, in dedicatione librorum quos ejusdem Caroli Calvi jussu scripsit de Prædestinatione. *Domino glorioso ac præcellentissimo principi Carolo*. Nec timui nomen

D magnificentiæ significem : Imperium, quam magnifico vestro principatu dignum, tam nostræ parvitatæ *magnificentia* in vocem *majestatis* mutare, quia usu hujus temporis, nomen *majestatis* pro *magnificentia* usurpari solebat : quod patet ex præfatione eadem Ratramni librorum de Prædestinatione.

virtutibus constat difficillimum. Quid enim dignius regali providentia quam de illius sacris mysteriis catholice sapere, qui sibi regale solium dignatus est contribuere, et subjectos pati non posse diversa sentire de corpore Christi, in quo constat Christianæ redemptionis summam consistere?

^a *Quod nulla sub figura, etc.* Quæstio quæ eâ ætate agitabatur, ab ea quæ hodie cum Calvinianis disquiritur, erat valde diversa. Tunc enim quæstio non erat utrum mysterium eucharistiæ contineat in figura dumtaxat corpus, sed an esset aliqua vel aliqua figura in hoc sacramento, vel prorsus nulla. Ecclesia Catholica semper credidit et docuit aliquam esse figuram, et cum hac figura recipi verum corpus et verum sanguinem Christi. Hoc evidenter intelligitur ex libro sancti Paschasii Ratherti, abbatis Corbeiensis, ea de causa facti, eodem tempore quo suum scripsit Ratramnus. Capite primo Paschasii, pag. 1555 (a) editionis Patris Sirmondi Jesuitæ, præstantissimi critici, ab eruditissimis in falsi suspitione nunquam positi, lit. E: *Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in celo et in terra, et quia voluit. Licet in figura panis et vini, hoc sic esse omnino nihil aliudquam caro Christi et sanguis post consecrationem credendum sunt. Ex his adnotationibus patet clarissime, continenti sermone, non in diversam de hac causa a Paschasio inisse sententiam: adeoque non esse probabile adversus eum scripsisse ut sibi persuaderent Protestantes hæretici, et vindicare putant. Cum ex adverso constet Paschasium eorum sententiam impugnasse, qui putabant omnia esse figurata in eucharistia, nulla vera: quamvis aliquam inesse figuram nunquam negaverit, quod patet libro XII suæ Expositionis in sanctum Mattheum.*

Altera pars quæstionis: *An ipsius veritatis nuda manifestatione peragatur*, nulli dat locum disputationi aut concertationi inter viros catholicos et homines Protestantes. Non enim defendimus oculos corporis in hoc mysterio absque velo aut paropside inveni et percipere quod interius vident oculi animæ, ut exponit Ratramnus num. 5, in quo, liquido quæstio est exposita de qua jussu imperatoris sententiam proferre interpellabatur: *Utrum aliquid secreti continent, quod oculis solummodo fidei pateat: an sine cujuscunque relatione mysterii, hoc aspectus intuentur corporis exterioris quod mentis usus aspiciat interius.* Revera videmus seu percipi us exterioris oculis corporeis, species panis et vini; interius vero et sub his speciebus credimus existere reconditum corpus et sanguinem Christi. Opinio quidem falsa a mente Ecclesie catholice alienior est; corpus Christi in eucharistia esse visibile et sensibus subjectum, frangi et conteri dentibus recipientis. Verumtamen negari non potest esse olim quosdam homines catholicos huic opinioni non abnuisse eamque defendisse. Hæc enim ex duobus insignioribus notæ monumentis antiquitatis intelliguntur planissime. Primum erumpit ex tractatu abbatis Abbaudi, cujus tempus quo vixit est incertum: nisi forte, ut satis probabile est, sæculo undecimo, quem dominus et reverendus Pater doctissimus Mabillonius ordinis S. Benedicti congregationis S. Mauri publici juris fecit tomo III Analectorum Veterum, pag. 442, sub hoc titulo: *De fractione Corporis Christi*; in quo hanc sententiam tuendam sine dolo aut fraude recipit. *Credo, inquit, quod panem quem accepit, benedicens corpus suum fecit. Ideoque corpus suum fregit, et de eodem corpore suo jam benedicto, et fracto, discipulis dixit: Hoc est corpus meum.* Continenti sermone extricat se nervose tortuosis contradictionum nodis et ambagibus, in quas præcipites, dare enitebantur omnes suæ opi-

II. Dum enim quidam fidelium corporis sanguinisque Christi, quod in Ecclesia quotidie celebratur, dicant quod nulla sub figura, nulla sub obvelatione fiat, sed ipsius veritatis nuda manifestatione peragatur; quidam vero testentur quod hæc sub mysterii figura contineantur, et aliud sit quod corporeis

nionis defensores. At vero, postquam conceptis verbis transsubstantiationem defendit, vindicavit, corollarium educit; ex quo liquido patet et aperte constat plures theologos eâ ætate sibi persuasuisse accidentia post consecrationem permanentia adhæsisse corpori Christi. Adeoque cum albedo et rotunditas disruptæ non possent intelligi sine fractione corporis Christi, corpus Christi frangi ac disrupti oportere, quod ob oculos positum et subiectum aliis sensibus, a nemine homine uno poterat negari. Ecce sunt verba hujus auctoris concepta: *Urgendus est igitur qui negat corpus Domini frangi, utrum illud quod in altari sacramus et frangimus credat esse corpus Christi. Si concesserit, fractioni corporis non contradicit; si negaverit, judicet quisque fidelis si ille fidelis judicandus sit; videat ipse cui credere velit, qui nec auctoritatem evangelicam, nec propriis oculis credit. Nos vero cum discipulis cognoscamus Dominum in fractione panis. Cogitavimus et illis aliqua respondere, qui dicunt ipsum corpus non frangi, sed in albedine ejus et rotunditate aliquid fictitari; sed recogitans ineptum esse in Evangelio Christi de albedine et rotunditate disputare, amaturis talia auribus dimovens, dialecticis aut certe pueris talia permisi. Præsertim cum quibus facile vident albedinem, seu rotunditatem, ab ipso corpore quod vel album vel rotundum est, separari non posse: ita ut ab ipso corpore quod vel album vel rotundum est, separari non posse; ita ut ab ipso non fracto hæc per se singulariter non frangantur.*

Secundum antiquitatis monumentum est codex manuscriptus Gualteri, sancti Victoris Parisiensis magni prioris, ex bibliotheca hujus abbatiæ extractus, continens quatuor libros adversus quatuor Franciæ Labyrinthos; qua voce nominatim designat Petrum Abailardum, Petrum Lombardum, Petrum Pictaviensem et Gilbertum Porretanum. Cujus codicis fragmentum publicavit, ex capite tertii libri, doctissimus Mabillonius, in suis notis ad tractatum Abbaudi, tomo III suorum Analectorum veterum, pag. 450. Demum venit ad Berengarium. *Hic enim hæreticus assererat, in figura et in sacramento totum fieri, nihil in virtute. Postea vero convictus coram Nicolao papa et pluribus episcopis, confessus est, etiam et juravit, panem scilicet et vinum post consecrationem non solum sacramentum, verum etiam verum corpus et sanguinem Christi esse, et sensuali et non solum sacramento, sed etiam veritate manibus sacerdotum tractari, et frangi, et fidelium dentibus atteri. Ecce catholica fides. Iste autem scholasticus (ABAILARDUS) sic exponit: Vere quidem, ait, est, sed in sacramento tantum. Item ait: Sane dici potest fractio illa portio, non in substantia corporis, sed in ipsa forma panis sacramentali fieri, ut vera fractio et partitio sit ibi, quæ sit non in substantia, sed in sacramento, id est in specie. Item, est vera fractio, et partitio, quæ fit in pane, id est in forma panis. Item fractio et partes illæ quæ videntur fieri, in sacramento fiunt, id est in specie visibili. Ideoque illa Berengarii verba ita distinguenda sunt, ut sensualiter, non modo sacramento, sed in veritate dicatur corpus Christi tractari manibus sacerdotum, frangi quoque et atteri dentibus. Vere quidem, sed in sacramento tantum. Vera est igitur ibi attritio et partitio. Ecce dum catholicam fidem nulla prorsus distinctione indigentem, solitis sibi argumentationibus distinguit, alterum se probat Berengarium. Hæc autem opinio de fractione corporis Christi videtur valde communis fuisse eo tempore quo primam suam retractationem, seu palinodiam,*

(a) Vid. Patrologiæ tom. CXX. Err.

sensibus appareat, aliud autem quod fides aspiciat: non parva diversitas inter eos dignoscitur. Et cum Apostolus fidelibus scribat (*I Cor. 1, 10*), ut idem sapiant et idem dicant omnes, et schisma nullum inter eos appareat, non parvo schismate dividuntur, qui de mysterio corporis sanguinisque Christi non eadem sentientes eloquuntur.

III. Quapropter vestra regalis sublimitas zelo fidei provocata, non æquanimitèr ista perpendens, et secundum Apostoli præceptum cupiens ut idem sentiant et idem dicant omnes, veritatis diligenter inquirat secretum, ut ad eam deviantes revocare possit. Unde non contemnit etiam ab humillimis hujus rei veritatem perquirere, scientes quod tanti secreti mysterium non nisi Divinitate revelante possit agnosci, quæ sine personarum acceptione, per quos-
B

cunque delegerit, suæ veritatis lumen ostendit.

IV. Nostræ vero tenuitati quam sit jucundum vestro parere imperio, tam est arduum super re humanis sensibus remotissima, et nisi per sancti Spiritus eruditionem non posse penetrare, disputare. Subditus igitur vestræ magnitudinis jussioni, confisus autem ipsius de quo locuturi sumus suffragio, quibus potuero verbis, quid ex [*al.*, de] hoc sentiam aperire tentabo, non proprio fretus ingenio, sed sanctorum vestigia Patrum prosequendo.

V. Quod in Ecclesia ore fidelium sumitur, corpus et sanguis Christi, quærit vestræ magnitudinis excellentiæ, ^a in mysterio fiat an in veritate. Id est, utrum aliquid secreti contineat, quod oculis solummodo fidei pateat, an sine cujuscunque velatione mysterii hoc aspectus intueatur corporis exterior, quod mentis visus aspiciat interius; ut totum quod

canere coactus est Berengarius in concilio Romano, anno Christi 1059, tempore Nicolai II papæ, uti patet his verbis conceptis quibus passus est, *verum corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse et sensualiter, et non solum sacramento, sed in veritate, manibus sacerdotum tractari, et frangi et fidelium dentibus atteri*. At vero si hæc sententia communis et magis vulgata fuit tempore Berengarii, non eo primùm e cerebro hominum erumpere cepit, quippo cum in instanti et confestim opiniones communes non evadant. Insuper ab hac sententia non alienum, imo valde concors prodidit cum ait quod in eucharistia non modo caro aut sanguis Christi in nostram convertuntur carnem aut sanguinem, lib. de Corpore et Sanguine Christi, capite 20, et eodem capite, observat sua ætate exstitisse monumenta et libros seu codices ex quibus erat intelligere, plures exstitisse homines theologos, qui in ea suasionem permanserant, scilicet corpus Christi in eucharistia susceptum esse digestionem et affectibus excrementorum obnoxium. Quæ res si ita sint, hujus opinionis initium tempore Caroli Calvi constitui posse videtur, quo scilicet suum tractatum composuit Paschasius et Ratramnus suum scripsit. Ex quo patet planissime frangere et confutare voluisse duas opiniones, æque et pariter adversas doctrinæ Ecclesiæ catholicæ et somniis sectæ Calvinisticæ. Quippe cum enitatur probare in sacramento corporis Christi aliquam esse figuram et hoc corpus Christi quod in eo sit sensibus non subjici, adversus eos qui tuendum recipiebant nullam in eo esse figuram, quoniam corpus Christi in ea erat sensibus subjectum et visibile.

^a *In mysterio fiat an in veritate*. Veritas rem eo

agitur in manifestationis luce clarescat: et utrum ipsum corpus quod de Maria natum est, et passum, mortuum et sepultum, quodque resurgens et cælos ascendens, ad dexteram Patris considerat.

VI. Harum duarum quæstionum primam inspicimus; et ne dubietatis ambage detineamur, definiamus quid sit *figura*, quid *veritas*, ut certum aliquid contuentes, noverimus quo rationis iter contendere debeamus.

VII. *Figura* est obumbratio quædam quibusdam velaminibus quod intendit ostendens; verbi gratia, Verbum volentes dicere, *panem* nuncupamus: sicut in Oratione Dominica panem quotidianum dari nobis exoptulamus (*Luc. xi, 3*); vel cum Christus in Evangelio loquitur dicens: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi* (*Juan. vi, 41*); vel cum seipsum *vitem*, discipulos autem *palmites* appellat: *Ego sum vitis vera, vos autem palmites* (*Joun. xv, 5*). Hæc enim omnia aliud dicunt et aliud innuunt.

VIII. *Veritas* vero est rei manifesta demonstratio, nulli umbrarum imaginibus obvelatæ, sed puris et apertis, utque planius eloquamur, naturalibus significationibus insinuatæ; ut pote cum dicitur Christus natus de Virgine, passus, crucifixus, mortuus et sepultus. Nihil enim hic figuris obvelantibus adumbratur; verum rei veritas naturalium significationibus verborum ostenditur; neque aliud hic licet intelligi quam dicitur. At in superioribus non ita. Nam substantialiter, nec panis Christus, nec vitis Christus, nec palmites apostoli. Quapropter hic *figura*, superius vero *veritas* in narratione monstratur, id est nuda et aperta significatio.

IX. Nunc redeamus ad illa quorum causa dicta

loci significat, sensibus subjectam; sic verbis conceptis sequentibus explicat Ratramnus: *An sine cujuscunque velatione mysterii hoc intueatur corporis exterior, quod mentis visus aspiciat interius*. Insuper ex abbate Abbaudo idem intelligimus, apud quem hæc vox eundem sensum et usum subit: *Sed aliud est cum de veritate cujusalibet rei secundum proprietatem facti quæritur; aliud, cum facti ejusdem mystica ratio allegorice discutitur*. Et continetur: *Quia veraciter corpus Christi manibus frangitur sacerdotis, non secus ac prior sancti Victoris Gualterius, cum observat Berengarium coactum fuisse fateri verum corpus et sanguinem Christi esse; et sensualiter et non solum sacramento, sed etiam veritate, manibus sacerdotum tractari, et frangi, et fidelium dentibus atteri*. Eum sensum subiecit apud Paschasium lib. XII Expositionis in Matthæum: *Quando jam ultra non erunt hæc mystica sacramenta, in fide reipsa veritas, quæ adhuc recte agitur in mysterio, luce clarius referetur, et erit omnibus palam in fruitione quod nunc sumimus in mysterio*. Res satis vulgata fuit mediæ ætatis usus vocis *veritatis*, ad significandam rei probationem seu demonstrationem: quippe cum constans esset hujusce vocis usus ad significandas testificationes quas in jus vocati testes proferre solent, quibus reapse crimina non consistunt in se, sed eorum probationes et argumenta firma et invicta. Ut abundanter patet in *Consuetudinibus insularum*, tit. 1, articulo. 19 et 20, et in liberatibus urbis sancti Desiderii, in Campania anno 1228 in concilio Coyaci habito, in Hispania, anno 1050, canone 9, relato apud Ducangium, Glossarii tomo III, pag. 1283.

sunt ista, videlicet corpus et sanguinem Christi. ^a Si enim nulla sub figura mysterium illud peragitur, jam mysterium non recte vocatur. Quoniam mysterium dici non potest, in quo nihil est abditum, nihil a corporalibus sensibus remotum, nihil aliquo velamine contextum. At ille panis qui per sacerdotis ministerium Christi corpus conficitur, aliud exterius humanis sensibus ostendit, et aliud interius fidelium mentibus clamat. Exterius quidem ^b panis, quod ante fuerat, forma prætenditur, color ostenditur, sapor accipitur : ast interius longe aliud multo pretiosius multoque excellentius intimatur, quia cœleste, quia divinum, id est Christi corpus, ostenditur, quod non sensibus carnis, sed animi fidelis intuitu vel aspicitur, vel accipitur, vel comeditur.

X. Vinum quoque, quod sacerdotali consecratione Christi sanguinis efficitur sacramentum, aliud superficialitenu ostendit, aliud interius continet. Quid enim aliud in superficie quam substantia vini conspicitur? Gusta, vinum sapit; odora, vinum redolet; inspice, vini color intuetur. At interius si consideres, jam non liquor vini, sed liquor sanguinis Christi credentium mentibus et sapit dum gustatur, et agnoscitur dum conspicitur, et probatur dum odoratur. Hæc ita esse dum nemo potest annegare, claret quia ^c panis ille vinumque figurate Christi corpus et sanguis existit. Non enim secundum quod videtur vel carnis species in illo pane cognoscitur, vel in illo vino cruoris unda monstratur; cum tamen post mysticam consecrationem nec panis jam dicitur nec vinum, sed Christi corpus et sanguis.

XI. Nam si secundum quosdam figurate nihil hic

^a Si enim nulla sub figura mysterium illud peragitur. Hoc iterum repetit, ut omnes afflictum cognoscant adversus eos solummodo agere, qui sibi persuadebant totum quod in Eucharistia fit esse sensibus subjectum. Et axioma profert valde propitiū sententiæ, et rebus Ecclesiæ maxime opportunum, scilicet nullum consistere posse mysterium, in quo nihil sit reconditum et occultum. Revera non dicit totum esse debere reconditum et secretum, uti sibi fingunt Calviniani protestantes, qui sibi persuadent nihil in eucharistia esse præter figuratum et tropum.

Sensus igitur Ratramni ab Ecclesiæ sensu non differt, quæ aliquantam recognoscit figuram, ut ipse Paschasius ait loco citato et in Epistola ad Frudgardum. Ex his consequitur non depræliatos esse inter se Paschasium et Ratramnum, imo contra omnino diversos adversarios scripsisse. Enimvero Ratramnus eos vellicat qui nullam in eucharistia figuram admittebant, et Paschasius eos qui totum esse figuratum vindicabant. Id patet ex ejus expositione in Mattheum lib. XII, Unde miror quid velint nunc quidam dicere, non in re esse veritatem carnis Christi vel sanguinis, sed in sacramento virtutem carnis, et non carnem; virtutem sanguinis, et non sanguinem; figuram, et non veritatem.

^b Panis quod ante fuerat forma prætenditur. Hoc probat post consecrationem panem non esse, sed solum formam, colorem et gustum panis qui fuerat: adeoque jam non superest, sed ejus loco corpus Christi. At ille panis qui per sacerdotis ministerium Christi corpus conficitur, inquit iste auctor eodem numero, et inferius numero 28: Sicut ergo paulo antequam pateretur, panis substantiam et vini credu-

accipitur, ^d sed totum in veritate conspiciatur, nihil hic fides operatur, quoniam nihil spiritale geritur; sed quidquid illud est, totum secundum corpus accipitur. Et cum fides, secundum Apostolum, sit rerum argumentum non apparentium (Hebr. XI, 1), id est non earum quæ videntur, sed quæ non videntur substantiarum, nihil hic secundum fidem accipimus, quoniam quidquid existit, secundum sensus corporis dijudicamus. Et nihil absurdius quam panem carnem accipere, et vinum sanguinem dicere: nec jam mysterium erit, in quo nihil secreti, nihil abditum continebitur.

XII. Et quomodo jam corpus Christi dicitur [al. dicitur], in quo nulla permutatio facta esse cognoscitur? Omnis enim permutatio aut ex eo quod est in id quod est efficitur, aut ex eo quod est in id quod non est, aut ex eo quod est in id quod est. In isto autem sacramento, si tantum in veritatis simplicitate consideretur, et non aliud credatur quam quod aspicitur, nulla permutatio facta cognoscitur. Nam nec ex eo quod non erat, transivit in aliquid quod sit, quomodo fit transitus in rebus nascentibus, siquidem non erant prius, sed ut sint, ex non esse ad id quod est esse transitum fecerunt. Hic vero panis et vinum prius fuere quam transitum in sacramentum corporis et sanguinis Christi fecerunt. Sed nec ille transitus qui fit ex eo quod est esse ad id quod est non esse, qui transitus in rebus per defectum occasum patientibus existit: quidquid enim interit, prius subsistendo fuit, nec interitum pati potest quod non fuit; hic quoque non iste transitus factus esse cognoscitur, [e quoniam secundum

ram convertere potuit in proprium corpus, etc.; et numero xxx: Sed vere per mysterium panem et vinum in corporis et sanguinis mei conversa substantiam. Ad mentem sancti Cyrilli Hierosolymitani, Catechesi Mystagogica IV: Ταῦτα μὲν καὶ πληροπορηθεὶς ὡς ὁ φαινόμενος ἄρτος οὐκ ἄρτος ἐστίν, εἰ καὶ γέσσι τοῦ βούλεται, ἀλλὰ τὸ σῶμα Χριστοῦ καὶ ὁ φαινόμενος οἶνος, οὐκ οἶνος, εἰ καὶ ἡ γέσσι τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ αἷμα Χριστοῦ. Sciens et plane cognoscens quod panis qui apparet, non est panis, quamvis gustus aliter indicet, sed corpus Jesu Christi; et vinum quod apparet, non est vinum, quod gustus indicat, sed sanguis Jesu Christi.

^c Panis illud vinumque figurate Christi corpus et sanguis existit, etc. Non ait solummodo esse in figura corpus et sanguinem esse, sed figurate, et hoc nihil aliud significat nisi esse vela corporis Christi. Nam secundum Ratramnum figura et velum idem omnino sonant, ut patet numero II, quod nulla sub figura, nulla sub obvelatione fiat. Et numero 5, an sine cujuscumque velatione mysterii. Numero 8: Nihil enim hic figuris obvelantibus adumbratur. Numero 9: Si enim nulla sub figura mysterium istud peragitur, jam mysterium non recte vocatur. Quoniam mysterium dici non potest, in quo nihil est abditum, nihil a corporalibus sensibus remotum, nihil velamine contextum.

^d Sed totum in veritate conspiciatur. Id est, sed totum quod conspicitur sit ipsa veritas: ad significandum et totum quod ibi videtur et oculis subjicitur, sit revera totum quod ibi est. Qualis erat sententia eorum quos Ratramnus confutat, qui nullam ceu in hoc mysterio sibi persuadebant esse figuram seu velamentum.

^e Quoniam secundum veritatem species creature

veritatem species creaturæ, quæ fuerat ante, permansisse cognoscitur.

XIII. Item illa permutatio quæ fit ex eo quod est in eo quod est, quæ perspicitur in rebus qualitatis varietatem patientibus; verbi gratia, quando quod ante nigrum fuerat in album demutatur; nec hic facta esse cognoscitur: nihil enim hic vel tactu, vel colore, vel sapore permutatum esse deprehenditur. Si ergo nihil est hic permutatum, non est aliud quam ante fuit. Est autem aliud, quoniam panis corpus, et vinum sanguis Christi facta sunt. Sic enim ipse dicit: *Accipite et comedite: hoc est corpus meum* (*Matth. xxvi, 26*). Similiter et de calice loquens dicit: *Accipite et bibite: hic est sanguis Novi Testamenti, qui pro vobis fundetur* (*Marc. xiv, 24*).

XIV. Quærendum ergo est ab eis qui nihil hic figurate volunt accipere, sed totum in veritatis simplicitate consistere, secundum quod demutatio facta sit: ut jam non sint quod ante fuerunt, videlicet panis atque vinum; sed sint corpus atque sanguis Christi. Secundum speciem namque creaturæ formamque rerum visibilibus, utrumque hoc, id est panis et vinum, nihil habent in se permutatum. Et si

quæ fuerat ante, permansisse cognoscitur. Hæc vox SPECIES, secundum Festum et Tullium Ciceronem indicat naturam, aut ideam rei; ad mentem Platonis, significat apparitionem, figuram exteriorum rei sensibus subjectam aut perceptam secundum stylum hujus auctoris, uti patet numero 10, in quo ait nullam formam aut speciem carnis et sanguinis Christi in hoc mysterio percipi. *Non enim secundum quod videtur vel carnis species in illo pane cognoscitur, vel in illo rino cruoris unda monstratur.* Hic vero dicendi modus acceptus refertur in auctorem librorum de Sacramentis qui sancto Ambrosio vulgo et non immerito ascribuntur. Lib. II, cap. 5: *Spiritus sanctus in specie columbæ, non in veritate columbæ, sed in specie columbæ descendit de celo.*

^a *Fatebuntur igitur necesse est, etc.* Hæc vero palam demonstrant hunc auctorem non dubitasse veram effieri in eucharistia mutationem unius rei in alteram. Et cum quod percipitur sensibus, videatur panis et vinum, cum aliud esse debeat, necesse est Ratramnum credidisse veram fieri mutationem panis in corpus Christi et vini in sanguinem. Quapropter Centuriatores Magdeburgenses rotunde fatentur in libro Ratramni incurrere semina quædam transsubstantiationis: *Transsubstantiationis semina habet Ratramnus; utitur enim vocabulis commutationis et conversionis.* — Censura IX, de Doctrina.

^b *Aut si hoc profiteri noluerint, etc.* Hæc indignant strictam colligationem quam auctor noster recognovit inter transsubstantiationem et presentiam veram, seu realitatem corporis Christi in eucharistia, nec unam sine altera reapse consistere posse: cum negare necesse sit corpus Christi esse in eucharistia, nisi agnoscat quædam mutatio unius rei in alteram, scilicet panis in corpus Christi. Ex his etiam intelligere facile est quantum sit necessarium ad salutem æternam comparandam, credere seu fidem divinam habere transsubstantiationis et realitatis, quippe cum si hoc profiteri noluerint, compelluntur negare esse corpus sanguinemque Christi: **QUOD NEFAS EST NON SOLUM DICERE, VERUM ETIAM COGITARE.**

^c *Neque ista commutatio corporaliter, sed spiritualiter facta sit.* Id est neque commutatio facta sit, in

A nihil permutationis pertulerint, nihil aliud existunt quam quod prius fuere.

XV. Cernit sublimitas vestra, Princeps gloriose, quo taliter sentientium intellectus evadat: negant quod affirmare creduntur, et quod credunt destruere comprobantur. Corpus etenim sanguinemque Christi fideliter confitentur: et cum hoc faciunt, non hoc jam esse quod prius fuere procul dubio protestantur: et si aliud sint quam fuere, mutationem acceperunt. Cum hoc negari non possit, dicant secundum quod permutata sunt: corporaliter namque nihil in eis cernitur esse permutatum. ^a *Fatebuntur igitur necesse est aut mutata esse secundum aliud quam secundum corpus; ac per hoc non esse hoc quod in veritate videntur, sed aliud quod non esse secundum propriam essentiam cernuntur.* ^b *Aut si hoc profiteri noluerint, compelluntur negare corpus esse sanguinemque Christi, quod nefas est non solum dicere, verum etiam cogitare.*

XVI. At quia confitentur et corpus et sanguinem Dei esse, nec hoc esse potuisse nisi facta in melius commutatione, ^c neque ista commutatio corporaliter, sed spiritualiter facta sit, ^d necesse est jam ut figurate facta esse dicatur; quoniam sub velamento cor-

eo quod sensibus percipitur. Hic est enim hujus concinnatoris operis de Corpore et Sanguine Domini genuinus sensus. Qui revera non cogitat nullam esse factam commutationem in substantia reapse corporea panis et vini, sed solum in eo quod sensus oculorum nostrorum perstringit et pungit, scilicet speciebus, uti observat his verbis conceptis, numero qui, ut Gellius ait, *immediate præcedit: Corporaliter namque nihil in eis cernitur immutatum, id est corporis sensibus percipitur immutatum.*

^d *Necesse est jam ut figurate facta esse dicatur.* Hoc vocabulum figurate secundum Ratramni stylum seu scribendi ac dicendi rationem et modum non significat mutationem in corpus Christi duntaxat in figura effieri, sed imo sub velis et paropside panis et vini, sub quibus existit reconditum corpus Christi, ut, inquit, continuis verbis: *Quoniam sub velamento corporei panis, corporeique vini spirituale corpus Christi spiritualisque sanguis existit.* Qua quidem dicendi ratione usus est Paschasius in epistola ad Frudgardum, ut verum corpus Christi dilucide significaret. *Cujus dum corpus non corrumpitur quia spirituale, et totum spirituale est quod celebratur in hoc sacramento.* Quod valde alienum non est ab eo sermone Gregorii Nysseni de Baptismo Christi, pag. 802 tom. II, lit. A: *Ὁ ἄρτος καὶ τὸ αἶμα ἐστὶ τῶς κοινῶς ἀλλ' ὅταν αὐτὸν τὸ μυστήριον ἱερουργήσῃ, σῶμα Χριστοῦ λέγεται τε καὶ γίνεται.* **Huc usque panis est panis communis et ordinarius, sed cum consecratur mysterio, nuncupatur corpus Christi et revera est.** Hæc etiam valde congruunt iis quæ paucis annis ante Paschasium prolata fuerant in concilio Nicæno, celebrato anno 787, tomo IV Concil. editionis Binii anni 1618, pag. 643: *Ὁς πρὸ τοῦ ἁγιασθῆναι, ἐκλήθη ἀντίτυπος· μετὰ δὲ τὸν ἁγιασμόν σῶμα κυρίου καὶ αἷμα Χριστοῦ λέγονται καὶ εἶσι, καὶ πιστεύονται.* **Ante consecrationem appellantur figura, et post consecrationem nominantur proprie corpus Domini et sanguis Christi, et sunt, et creduntur ejusmodi.** Hanc dicendi et scribendi formam, seu modum iterum repetit Ratramnus de Christi corpore in eucharistia reapse existente. Num. 99: *Adamus quod iste panis et calix qui corpus et sanguis Christi nominatur et existit, memoriam representat Dominicæ passionis, etc.* Quæ cum ita sint, dubitandi locua

pori panis corporeique vini spirituale corpus spiritualisque sanguis existit: a non quod duarum sint existentiae rerum inter se diversarum, corporis videlicet et spiritus, verum una eademque res, secundum aliud species panis et vini consistit, secundum aliud autem corpus est et sanguis Christi. Secundum namque quod utrumque corporaliter contingitur, species sunt creaturae corporeae; secundum potentiam vero quod spiritualiter factae sunt, mysteria sunt corporis et sanguinis Christi.

XVII. Consideremus sacri fontem baptismatis, qui fons vitae non immerito nuncupatur, quia descendentes in se melioris vitae novitate reformat, et de peccato mortuis viventes justitiae donat: num secundum quod aquae conspicitur elementum esse, istam potentiam obtinet. Atamen nisi sanctificationis virtutem obtineret, labem vitiorum nequaquam diluere posset; et nisi vigorem vitae contineret, nullo modo mortuis praestare vitam valeret, mortuis autem non carne, sed anima. In eo tamen fonte si consideretur solummodo quod corporeus aspicit sensus, elementum fluidum conspicitur, corruptioni subiectum, nec nisi corpora lavandi potentiam obtinere. Sed accessit sancti Spiritus per sacerdotis consecrationem virtus, et efficax facta est non solum corpora, verum etiam animas diluere, et spirituales sordes spirituali potentia dimovere.

XVIII. Ecce in uno eodemque elemento duo videmus inesse sibi resistentia, id est corruptioni subiacens incorruptionem praestare, et vitam non habens vitam contribuere. Cognoscitur ergo in isto

nullus relinqui potest de concordia et unanimi sententia Ratramni et Paschasii de praesentia corporis Christi et sanguinis in Eucharistiae mysterio.

a Non quod duarum sint existentiae rerum inter se diversarum. Si quis sibi persuadent duas existentias rerum diversarum, scilicet specierum panis et vini et corporis Christi in eucharistia, somniat. Quippe species istae et corpus spirituale Christi eandem habent et unam in ea existentiam, et res eadem una sunt sub diverso respectu: scilicet quae considerari et cogitari potest in quantum sensibus subijcitur et in quantum oculis, recondit, velat aliquid spirituale quod oculorum aciem non subit. Ex his consecrationem dilucidum erumpit, corpus et sanguinem Christi non existere eadem existentia panis et vini, adeoque post consecrationem nullum panem et vinum seu substantiam eorum praesente corpore et sanguine Christi consistere et permanere.

b Non ergo sunt idem quod cernuntur et quod creduntur. Ex his patet integram differentiam inter ea quae cernuntur et quae creduntur in mysterio non eruinpere ex diversa existentia, ut mox dixit; sed ex diverso respectu sub quo res eadem cogitari potest et repenti. Quare dicit Ratramnus: Sic itaque Christi corpus et sanguis superficietenus considerata, creatura est mutabilitati corruptelaeque subjecta. Si mysterii vero perpendas virtutem, vita est participantibus se tribuens immortalitatem. Verum ex his verbis intelligere facile est non proprie et ex omni parte totam eucharistiam Ratramnum conferre eo loci cum baptismo, sed corpus et sanguinem Jesu Christi quae sunt in eucharistia, ut mox dixit, quae habita ratione conditionis qua sensibus subijciuntur, corruptioni obnoxia sunt, et habita ratione virtutis

A fonte et inesse quod sensus corporis attingat, et idcirco mutabile atque corruptibile; et rursus inesse quod fides sola conspiciat, et ideo nec corrumpi posse, nec vitae discrimen accipere. Si requiras quod superficietenus lavat, elementum est; si vero perpendas quod interius purgat, virtus vitalis est, virtus sanctificationis, virtus immortalitatis. Igitur in proprietate humor corruptibilis, in mysterio vero virtus sanabilis.

XIX. Sic itaque Christi corpus et sanguis superficietenus considerata, creatura est mutabilitati corruptelaeque subjecta. Si mysterii vero perpendas virtutem, vita est participantibus se tribuens immortalitatem. b Non ergo sunt idem quod cernuntur, et quod creduntur. Secundum enim quod cernuntur corpus pascunt corruptibile, ipsa corruptibilia: secundum vero quod creduntur animas pascunt in aeternum victuras, ipsa immortalia.

XX. Apostolus quoque scribens Corinthiis ait: Nescitis quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt: et omnes mare transierunt: et omnes in Mose baptizati sunt, in nube, et in mari, et omnes eandem escam spiritualem manducaverunt; et omnes eundem potum spiritualem biberunt? Bibebant autem de spirituali consequenti eos petra. Petra autem erat Christus (I Cor. x, 1-4). Animadvertimus et mare baptismi speciem praetulisse, et nubem; patresque prioris Testamenti in eis, id est in nube sive mari, baptizatos fuisse. Num vel mare, secundum quod elementum videbatur, baptismi potuit habere virtutem? vel nubes, juxta quod densioris crassitudinem aeris ostendebat, [add. populum]

Spiritus sancti, nulli corruptioni obnoxia sunt, vitam et immortalitatem largiuntur. His ita subiectis et positus, sensus Ratramni non est quod quoniammodum substantiae et baptismo virtus sanctificationis accedit, ita in eucharistia virtus duntaxat vitae et sanctificationis accedit ad substantiam panis. Si enim esset sensus Ratramni, non diceret corpus et sanguinem Christi ibi existere, et species sensibus subiectas seu corporales cum corpore duplicem existentiam non habere, quasi essent res reapse diversae, uno verbo rei unius in alteram mutationem contingere: nec posse dici aut cogitari sine crimine seu absque culpa et peccato corpus Christi ibi non permanere. Sensus igitur nostri Ratramni sit necesse est (quod conceptis verbis expressum est: corpus et sanguinem Jesu Christi esse compelluntur negare, quod nefas esse non solum dicere sed cogitare) esse per relationem ad haec vela et conopaea aliquid corruptioni obnoxium: sed per relationem aut respectum ad virtutem Spiritus sancti, cuius vi reapse in hoc mysterio sunt et consistunt, non esse corruptioni obnoxia et subjecta, sed vitam et immortalitatem animabus nostris communicant. Sicut baptismus habita relatione seu ratione ad aquam et quod sensibus obnoxium est corrumpi potest, et habitu similiter ratione virtutis et sanctitatis sibi collatae a Christo, eva lit fons et scaturigo vitae et immortalitatis. Ex his omnibus nihil potest intelligi quod doctrinae Ecclesiae catholicae non congruum aut conveniens sit, aut quod ulla ratione somniis Protestantium propitium videri possit. Eaque juvat maxime applicata transferre et mente, in comparisonem quam instituit corporis hujus Christi cum nube, mari Rubro, aqua et petra educta, manna in arenas deserti cadente; — num. 20, 21, 22, 23, 24 et 25.

sanctificare quiverit? Nec tamen Apostolum in A Christo locutum audeamus dicere quod non vere dixerit patres nostros in nube et mari fuisse baptizatos.

XXI. Et quamvis baptismus ille formam baptismatis Christi, quod hodie geritur in Ecclesia, non prætulit, baptismum tamen existisse, et in eo patres nostros baptizatos fuisse, nullus negare sanus audebit, nisi verbis Apostoli contradicere vesanus præsumpserit. Igitur et mare et nubes non secundum hoc quod corpus exstiterant, sanctificationis munditiam præbuere, verum secundum quod invisibiliter sancti Spiritus sanctificationem continebant. Erat namque in eis visibilis forma, quæ corporeis sensibus appareret, non in imagine, sed in veritate; et interioris spiritualis potentia refulgebat, quæ non carnis oculis, sed mentis luminibus appareret.

XXII. Similiter manna populo de cælo datum, et aqua profluens de petra, corporales exstiterant et corporaliter populum vel pascebant vel potabant: attamen Apostolus vel illud manna, vel illam aquam, spirituales escam spiritualesque potum appellat. Cur hoc? Quoniam ierat corporeis illis substantiis spiritualis Verbi potestas, quæ mentes potius quam corpora credentium pasceret atque potaret (Vide num. 15). Et cum cibus vel potus ille futuri corporis Christi sanguinisque mysterium, quod celebrat Ecclesia, præmonstraret, eandem tamen escam spirituales manducasse, eundem totum spirituales bibisse patres nostros sanctus Paulus asseverat.

XXIII. Quæris fortasse quam eandem? Nimirum

* Quo non solum redimeremur, verum etiam potarem. Cum idem sit, omni amoto discrimine, sanguis Christi quo potamur et redimimur, hæc assumere necesse est ad concludendum quod cum Raturamus docuerit et crediderit sanguinem pro hominibus effusum non esse duntaxat figuratum, sed verum et proprie dictum sanguinem Christi eductum e sinu beatæ Virginis et effluentem ex venis corporis cruci affixi, necesse est Eucharisticum quo potamur fuisse e sinu beatæ Virginis eductum et e crucifixo corpore effusum, cuius cum plenitudine ad cælos postquam revixit ascendit, et ad dexteram Patris sedit, ut idem inquit Raturamus num. 30.

† Ipse namque, etc. Adeo in mente tuendam habebat transsubstantiationem Raturamus, quam Ecclesia catholica defendit, ut liquido subjicere videatur factam fuisse tempore Moysis in manna et in aqua quæ de petra virga percussa effluerat; adeoque tantum abest ut ex hac comparatione assumendum sit argumentum ad probandum Raturamus abnuisse doctrinæ catholicæ Ecclesiæ de transmutatione panis in corpus Christi: ipsa comparatio probat e contra adeo mentem occupatam habuisse suasionem huius transsubstantiationis, ut alteri libenter annueret ipsius mannae in ipsummet corpus Christi nondum nati. Sed cum ejusmodi sententiæ genus esse valde singulare et insolens, quamvis hic dilucidiissime expositum, nostrum auctorem in hanc sententiam inisse neuiquam videtur credibile: quippe cum certum sit, omni dubio remoto, neminem hominum sibi unquam persuasisse ac defendisse transsubstantiationem seu veram commutationem mannae de cælo factæ et aquæ de petra fluentis in corpus Christi. Sed noster auctor mirificam mutationem in alteram mirabilitate plenam

PATROL. CXXI.

ipsam quam hodie populus credentium in Ecclesia manducat et bibit (Vide num. 25). Non enim licet diversam intelligi, quoniam unus idemque Christus est, qui et populum in deserto, in nube et in mari baptizatum, sua carne pavit, suo sanguine tunc potavit, et in Ecclesia nunc credentium populum sui corporis pane, sui sanguinis unda pascit atque potat.

XXIV. Quod volens Apostolus intimare, cum dixisset patres nostros eandem escam spirituales manducasse, eundemque potum spirituales bibisse, consequenter adjecit: *Bibebant autem de spiritali consequenti eos petra. Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4)*. Ut intelligeremus, in deserto Christum in spiritali petra constituisse, et sui sanguinis undam populo præbuisse, qui postea corpus de B Virgine sumptum, et pro salute credentium in cruce suspensum, nostris sæculis exhibuit, et ex eo sanguinis undam effudit a quo non solum redimeremur, verum etiam potaremur.

XXV. Mirum certe, quoniam incomprehensibile et inæstimabile! Nondum hominem assumpserat, nondum pro salute mundi mortem degustaverat, nondum sanguine suo nos redemerat, et jam nostri patres in deserto per escam spirituales potumque invisibilem ejus corpus manducabant et ejus sanguinem bibebant: velut testis exstat Apostolus clamans eandem escam spirituales manducasse, eundem potum spirituales bibisse patres nostros. Non isthæc ratio qua fieri potuerit, disquirenda; sed fides quod factum sit, adhibenda. † Ipse namque qui nunc in C Ecclesia omnipotenti virtute panem et vinum in sui

confert, quamvis prima et antiquior esset figura recentioris et imago seu sub aspectum subjectio et effigies expressa. Cum igitur ait Raturamus num. 23 eandem esse carnem quam populus credentium edit in Ecclesia, et potum quem bibit, non intelligit nec ait eandem esse carnem et potum individuum et specificum, omni delectu aut discrimine remoto, sed solummodo eandem carnem reapse manducari et eundem potum propinari hodie, quorum imago fuerat olim expressa et figurata, et quemadmodum hæc figurata caro et sanguis figuratus habebant virtutem interiorum infusionis gratiæ seu conferendæ hominibus sanctitatis, eadem caro vera sanguisque verus vim et virtutem habet conferendæ vitæ et immortalitatis. Hunc esse verum sensum concinnatoris Raturami ex conceptis verbis num. 22 intelligimus: *Et cum cibus, vel potus ille futuri corporis Christi sanguinisque mysterium quod celebrat Ecclesia præmonstraret, eandem tamen escam spirituales bibisse patres nostros sanctus Paulus asseverat*. At vero cum ratio propter quam sanctus Paulus asserit patres nostros comedis eandem carnem et bibisse eundem potum ex eo erumpat quod mysterium corporis et sanguinis Christi futuri in imagine mannae expressum fuerat, et aquæ petrae deserti, consequitur dilucide hunc auctorem seu concinnatorem sibi suadere non potuisse hoc manna et aquam fuisse individuum et specificum corpus, et sanguinem quem in novo fœdere percipimus nec eundem esse simplicem figuram et imaginem expressam vacuam ea re quam inducit et exprimit. Secus enim manna fuisse figuram figuræ et imago imaginis, quod recte rationi intolerabile semper visum est, et a sensu Raturami, si mentis compos fuerit, semper alienum: quippe ei dicere satis fuisse

corporis carnem et proprii cruoris undam spiritua-
liter convertit ipse tunc quoque manna de cælo da-
tum corpus suum, et aquam de petra profusam
propriam sanguinem, invisibiliter operatus est.

XXVI. Quod intelligens David in Spiritu sancto,
protestatus est: *Panem*, inquit, *angelorum manduca-
vit homo* (Psal. LXXVII, 25). Ridiculum namque
est opinari quod manna corporeum patribus datum
cælestem pascat exercitum, aut tali vescantur edu-
lio, qui divini verbi saginantur epulis. Ostendit certe
Psalmistæ, vel magis Spiritus sanctus loquens in
Psalmistæ, vel quid patres nostri in illo manna cæ-
lesti perceperint, vel quod fideles in mysterio cor-
poris Christi credere debeant. In utroque certe
Christus inquit, qui et credentium animas pascit,
et angelorum cibus existit: utrumque hoc non cor-
poreo gustu, nec corporali sagina, sed spiritualis vir-
tute Verbi.

XXVII. Et, evangelista narrante, cognovimus quod
Dominus noster Jesus Christus priusquam pateretur,
*accepto pane, gratias egit, dedit discipulis suis di-
cens: Hoc est corpus meum quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter et ca-
licem, postquam cœnavit, dicens: Hic est calix Novum
Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur*
(Matth. xxvi, 26, 27; Luc. xxii, 19, 20). Videmus
solum passum esse Christum, et jam tamen sui cor-
poris et sanguinis mysterium operatum fuisse.

XXVIII. Non enim putamus ullum fidelium dubi-
tare panem illum fuisse Christi corpus effectum, quod
discipulis donans dicit: *Hoc est corpus meum quod
pro vobis datur; sed neque calicem dubitare sangui-
nem Christi continere, de quo idem ait: Hic est calix
Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis
fundetur.* Sicut ergo paulo antequam pateretur, pa-
nis substantiam et vini creaturam convertere potuit
in proprium corpus quod passurum erat, et in suum
sanguinem qui post fundendus exstabat; sic etiam in
deserto manna et aquam de petra in suam carnem et
sanguinem convertere prævaluit, quamvis longe post
et caro illius pro nobis in cruce pendenda, et san-

his imaginibus prætermisissis ætatis Mosaicæ, nihil
novi in lege nova contigisse, nihilque fieri quod non
factum fuisset prius in veteri.

^a Sic etiam in deserto manna, etc. Hæc plene de-
monstrant nihil visum fuisse concinnatori nostro
Ratramno ἀδύνατον in mysterio transsubstantiationis:
cum præsertim effieri posse sibi persuaserit ex
manna et aqua petræ deserti in corpus Christi ante-
quam esset, nullum impedimentum exoriri ab ad-
ventu Christi in hunc mundum in quo hoc sacramen-
tum instituerat. Sed hæc omnia nihil aliud signifi-
cant nisi eum cujus in potestate fuit posita conversio
figurata mannæ, potuisse etiam habere in potestate
positam conversionem veram panis in corpus Chri-
sti, cum utraq; sint mentes humanas motura
miracula.

^b Cum integri corporis sive sanguinis mei plenu-
dine. Ex eo perspectum habeant Protestantibus qui
nostrum concinnatorem Ratramnum sibi propitium
reputant alieniorem habuisse mentem a somniis mi-
nistrorum sodalium qui superstitionis in Gallia syna-
xes habebant, qui sibi fixerunt corpus Christi post-

A guis ejus in ablationem nostram fundendus supe-
rabat.

XXIX. Hic etiam considerare debemus quemadmo-
dum sit accipiendum quod ipse dicit: *Nisi mandu-
caveritis carnem Filii hominis, et sanguinem ejus bibe-
ritis, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 54). Non
enim dicit quod caro ipsius quæ pependit in cruce,
particulatim concidenda foret et a discipulis manduca-
canda; vel sanguis ipsius, quem fusurus erat pro
mundi redemptione, discipulis dandus esset in po-
tum: hoc enim scelus esset si, secundum quod in-
fideles tunc acceperunt, a discipulis vel sanguis ejus
biberetur vel caro comederetur.

XXX. Propter quod in consequentibus ait discipu-
lis, non infideliter, sed fideliter verba Christi susci-
pientibus, nec tamen quomodo illa verba intelligenda
penetrantibus [add., forent]: *Hoc vos scandalizat, in-
quiens, si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi
erat prius* (Joan. vi, 62, 63.)? Tanquam diceret: Non
ergo carnem meam, vel sanguinem meum, vobis cor-
poraliter comedendam, vel bibendum, per partes
distributum distribuendumve putetis; cum post re-
surrectionem visuri sitis me cælos ascensurum^b cum
integri corporis sive sanguinis mei plenitudine.
Tunc intelligetis quod non, sicut infideles arbitran-
tur, carnem meam a credentibus comedendam; sed
vere per mysterium panem et vinum, in corporis et
sanguinis mei conversa substantiam, a credentibus
sumenda.

XXXI. Et consequenter: *Spiritus est, inquit, qui
vivificat; caro non prodest quidquam* (Joan. vi, 64).
Carnem dicit quidquam non prodesse, illo modo sicut
infideles intelligebant; alioquin vitam præbet,
sicut a fidelibus per mysterium sumitur. Et hoc
quare? Ipse manifestat cum dicit: *Spiritus est qui
vivificat.* In hoc itaque mysterio corporis et sanguinis,
spiritualis est operatio, quæ vitam præstat, sine
cujus operatione mysteria illa nihil prosunt, quon-
iam corpus quidem pascere possunt, sed animam
pascere non possunt.

XXXII. Hic jam illa suboritur quæstio, quam plu-

quam revixit, seu post resurrectionem, caruisse
sanguine. Larrocanus pagi Quevilliaci in agro Ro-
thomagensi, Historiæ Eucharistiæ lib. II, cap. 6,
275. Allixius (a) Charentonii in agro Parisiensis post
D Albertinum (b) Calvinum (c) et Osiandrum (d), quo-
rum refutationem legere facile est in Dissertatione de
Sanguine Corporis Christi post resurrectionem quam
typis Gab. Martini publici juris fecimus Parisiis anno
1681. In eadem sententiam veterum Patrum ite-
rum se insinuat Ratramnus noster, num. 88, eorum-
que sententiam suggillat, qui dicebant, postquam
revixit, Dominum habuisse corpus ventis atque aere
levius et subtilius. — Capite 8, de Nativitate Christi,
quod occurrit tomo I Spicilegii illustris monachi
Lucæ d'Acherii, pag. 336.

(a) Dissert. de Sanguine corporis Christi. Parisiis, 1680.

(b) Lib. I de Eucharistia, pag. 75.

(c) Gerardus Joannes Vossius, Theses Theologicæ, pag. 188, num. 14.

(d) Confessio fidei adversus Morlicum.

rimi proponentes loquuntur, ^a non in figura, sed in veritate ista fieri. Quod dicentes, sanctorum scriptis Patrum contraire comprobantur.

XXXIII. Sanctus Augustinus, doctor Ecclesiae praecipuus, in libro de Doctrina Christiana tertio (cap. 16), taliter scribit : « *Nisi manducaveritis, inquit Salvator, carnem filii hominis, et biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 54).* Facinus vel flagitium videtur habere. Figura ergo est praecipiens passioni Domini esse communicandum, et fideliter recondendum [Apud sanctum Augustinum, atque suaviter atque utiliter recondendum] in memoria quod pro nobis ejus caro crucifixa et vulnerata sit. »

XXXIV. Cernimus quod doctor iste mysteria corporis et sanguinis, sub figura dicit a fidelibus celebrari : ^b nam carnem illius sanguinemque ejus sumere carnaliter non religionis dicit esse, sed facinoris. De quibus fuerant illi qui in Evangelio dicta Domini non spiritualiter, sed carnaliter intelligentes, recesserunt ab eo, et jam cum illo non ibant (Joan. vi, 67).

XXXV. Idem in epistola ad Bonifacium episcopum scribens (epist. 23, sive 8), inter aliqua sic ait : « Nempes saepe ita loquimur, ut Pascha propinquante, dicamus crastinam vel perendinam Domini passio-

A nem, cum ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempes ipso die Dominico dicimus : Hodie Dominus resurrexit, cum ex quo resurrexit tot anni transierint. Cur nemo tam ineptus est, ut nos ita loquentes arguat esse mentitos, nisi quia istos dies secundum illorum quibus haec gesta sunt similitudinem nuncupamus, ut dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed revolutione temporis similis ejus, et dicatur illo die fieri propter sacramenti celebrationem, quod non die, sed jam olim factum sit. Non semel immolatus est Christus in seipso ? et tamen in sacramento non solum per omnes Paschae solemnitates, sed omni die populis immolatur : nec utique mentitur qui interrogatus cum responderet immolari. Si enim sacramenta quaedam similitudinem rerum earum quarum sacramenta sunt non habent, omnino sacramenta non essent. Ex hac ipsa autem similitudine plerumque jam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi sanguis Christi est, ita sacramentum fidei fides est. »

XXXVI. ^c Cernimus quod sanctus Augustinus dicit aliud sacramenta, et aliud res quarum sunt sacra-

^a Non in figura sed in veritate ista fieri. Propositam prima fronte hujus opusculi questionem eo loci iterum format rebus Ecclesiae catholicae atque sententiae parum conducibilem; quippe cum ipsa semper docuerit et existimaverit aliquantam figuram in Eucharistiae mysterio reperiri, et nunquam defuisse. Ex quibus iterum observare juvat huncce librum de Corpore et Sanguine Domini adversus Paschasium non fuisse exaratum. Qui libro suo de Corpore et Sanguine Domini, libenter annuit sententiae admittenti figuram aliquam in hoc sanctissimo mysterio, specialim et affatim capite 4, tit. A : *Unde quia mysterium est, sacramentum nec figuram illud negare possumus; et infra titl. C : Sed si veraciter inspicimus, jure simul veritas et figura dicitur : Veritas vero quidquid de hoc mysterio interius recte intelligitur aut creditur.* Quibus verbis eos solummodo confutat et refellit, qui totum esse figuratum in Eucharistia clamabant, ut supra jam observavimus. Hinc etiam meminisse juvat per figuram Ratramnum et Paschasium semper intellexisse tegetem et velum quod speciebus panis et vini convenire nemo unus homo negat. Insuper etiam oblivisci vetitum est per veritatem utrumque conclamatores praedictum intelligere saepe saepius res in Eucharistia effieri ea agendi ratione et modo quo vi verborum sunt expressae, scilicet sensibus subjecto et corporaliter, uti defendere animo intenderunt abbas Abbaudus, et magnus prior Gualterius, abbatiae sancti Victoris Parisiensis aetate Berengarii : quos testes prodidimus antea, in adnotatione nostra ad numer. 11.

Porro nulli concertationi aut disceptationi obnoxium est argumentum ex quo intelligitur Ratramnus verbo *veritatis* significare applicata voluntate intendisse modum sensibus subjectum comedendi corporis et deglutendi sanguinis Christi. Enimvero id planissime patet testimoniis et argumentis quae profert adversus eos qui tuendum receperant corpus Christi revera et postposita omni figura comestum fuisse : quos Patribus antiquis adversos clarissime demonstrat. Etenim quaecunque testimonia ex iis assumit, palam designant, carnem Christi ori fidelium admotam, sive porrectam, neutiquam fuisse modo sensi-

bus subjecto, quem Capharnaitarum appellare non pertimescam; quamvis hujus sententiae sectatores non debitaent corpus Christi integrum in caelo permanere, etiamsi in altaribus nostris fractum ac disruptum videretur : uti probavimus antea in adnotationibus ad num. 11 : insuper constat optime et nervose se defendisse, et fatuitatem obscenam Stercoranistarum ejurasse.

^b Nam carnem illius sanguinemque ejus sumere carnaliter, non religionis dicit esse, sed facinoris. Alibi glossema legitur quod hic adungere nihil prohibet : *carnaliter, id est conterendo dentibus, aut frustatim discerpendo* : quippe cum hic verus sit horum verborum prolapsae Latinitatis sensus *carnaliter et corporaliter, nulla sub figura, nulla sub obvelatione, sed in ipsius veritatis nuda manifestatione*; uti probavimus anterioribus nostris adnotationibus. Insuper etiam plenissime constat nihil aliud Ratramnum eo loci indigitare voluisse : quippe cum ipse mentem propriam applicata voluntate explicans hoc vocabulum *carnaliter*, observat id esse reapse quod, ex relatione Evangelii, animo fingeant qui sensum spirituales Jesu Christi non poterant assequi, ideoque ejus societatem reliquerant. At negari non potest ejusmodi homines ex sermone Christi intellexisse a se datum iri illis carnem et sanguinem veluti alimenta communia dentibus conterenda et frustatim discerpenda.

^c Cernimus quod sanctus Augustinus dicit : *Aliud sacramenta, et aliud res quarum sunt sacramenta.* Haec omnia verissima sunt sancti Augustini concepta verba. Quamobrem cum ipsa Eucharistia sit sacramentum corporis Christi, quod fuit affixum cruci et mactatum profluvio sanguinis, certum est aliquam ab eo sustinere differentiam et aliqua ratione esse diversum : scilicet in quantum mactatum fuit, et cruci affixum, et sanguis pro nobis mundum per omnem effluxit. Eucharistia nuncupatur corpus Christi mactati et cruci affixi, morientis et patientis, quia sacramenta sortiuntur nomina rerum quarum sacramenta sunt. Et revera tametsi in Eucharistia consistat, nec crucifigitur, nec mactatur, nec sensibus dolores mortis sustinens subjicitur : quod semel

menta. Corpus autem, in quo passus est Christus, et sanguis ejus de latere qui fluxit, res sunt. Harum vero rerum mysteria dicit esse sacramenta corporis et sanguinis Christi, quæ celebrantur ob memoriam Dominicæ passionis, non solum per omnes Paschæ solemnitates singulis annis, verum etiam singulis in anno diebus.

XXXVII. Et cum unum sit corpus Dominicum, in quo semel passus est; et unus sanguis, qui pro salute mundi fusus est: attamen sacramenta ipsarum rerum vocabula sumpserunt, ut dicantur corpus et sanguis Christi, cum propter similitudinem rerum quas innunt, sic appellantur: sicut Pascha et Resurrectio Domini vocantur, quæ per singulos annos celebrantur, cum semel in seipso passus sit et resurrexerit, nec dies illi jam possint revocari, quoniam præterierunt. Appellantur tamen illorum vocabulo dies quibus memoria Dominicæ passionis sive resurrectionis commemoratur, idcirco quod illorum similitudinem habeant dierum quibus Salvator semel passus est et semel resurrexit.

XXXVIII. Unde dicimus: Hodie, vel cras, vel perendie, Domini Pascha est, vel Resurrectio; cum dies illi, quibus hæc gesta sunt, multis jam annis præterierint. Sic etiam dicamus Dominum immolari quando passionis ejus sacramenta celebrantur, cum semel pro salute mundi sit immolatus in semetipso, sicut Apostolus ait: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus* (I Petr. II, 21). Non enim quod quotidie in seipso patiat quod semel fecit. Exemplum autem nobis reliquit quod in mysterio Domini corporis et sanguinis quotidie credentibus præsentatur, ut quisquis ad illud accesserit, noverit se passionibus ejus sociari debere, quarum imaginem in sacris mysteriis

contigit die quo se mortis exactoribus permisit supplicio crucis. Hæc est vera et constans Ecclesiæ catholicæ doctrina; quam Ratramnus singulariter exponit et enucleat verbis epistolæ sancti Augustini ad Bonifacium. Utunque res sint, abuente Sixto Senensi (a) intendit animo demonstrare aliquam in Eucharistia figuram consistere. Hæc ampliori disceptatione non indigent; verba sancti Augustini invictissime probant hanc fuisse sententiam Ratramni et Paschasii nono sæculo, et utrumque hoc loco sancti Augustini vindicasse hanc veritatem, Paschasium scilicet tractatu de Corpore et Sanguine Christi, pag. 623, lit. C et D. Efflicim igitur caveat studiosus lector utriusvis opusculi aut utriusque ne a memoria excidat unquam sacramentum Eucharistiæ quatenus sacramentum esse memoriam, expressam imaginem, similitudinem et figuram corporis Christi morientis et crucifixi, et sanguinem effluentis in gratiam et salutem hominum; et propterea impositum habere corporis nomen et sanguinis Jesu Christi; nec quidquam esse quam Jesus Christus ipse in arbore crucis anhelans et effundens sanguinem pro nobis. Quod quidem his conditionibus revera in Eucharistia non consistit, sed solummodo in memoriam et similitudinem, non secus ac dies Paschatis dies resurrectionis nuncupatur tametsi pluribus abhinc annis et sæculis Christus Dominus semel eadem sive simili die revixerit, et dies mortis et passionis feria sexta, quæ vocatur sancta, licet pluribus abhinc annis seme idolores mor-

(a) Bibliothecæ sanctæ, lib. VI, observ. 106.

A præstolatur, juxta illud Sapientiæ: *Accessisti ad mensam potentis; diligenter attende quæ tibi sunt appositæ, sciens quia talia te oportet præparare* (Prov. XXIII, 1). Accedere ad mensam potentis, est divini participem libaminis fieri: consideratio vero appositorum, Domini corporis et sanguinis est intelligentia. Quibus quisquis participat, advertat se talia debere præparare, ut ejus imitator existat commoriendo, cujus memoriam mortis, non solum credendo, verum etiam gustando confitetur.

XXXIX. Item beatus Apostolus ad Hebræos: *Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cælis factus. Qui non habet necessitatem, quemadmodum sacerdotes, quotidie hostias offerre prius pro suis delictis, acinde pro populi: hoc enim fecit semel, se offerendo Dominus Jesus Christus* (Hebr. VII, 26, 27). Quod semel fecit, nunc quotidie frequentat: semel enim pro peccatis populi se obtulit, celebratur tamen hæc eadem oblatio singulis per fideles diebus, sed in mysterio, ut quod Dominus Jesus Christus semel se offerens adimplevit, hoc in ejus passionis memoriam quotidie geratur per mysteriorum celebrationem.

XI. Nec tamen falso dicitur quod in mysteriis illis Dominus vel immoletur vel patiat quoniam illius mortis atque passionis habens similitudinem, quarum existunt representationes. Unde Dominicum corpus et sanguis Dominicus appellantur, quoniam ejus sumunt appellationem, cujus existunt sacramentum. Hinc beatus Isidorus in libris Etymologiarum (lib. VI, cap. 19) sic ait: « Sacrificium dictum, quasi sacrum factum, quia prece mystica consecratur in memoriam pro nobis Dominicæ passionis. Unde hoc, eo jubente, corpus Christi et sanguinem dicitur

stis sustinuerit. Verum hæc omnia non impediunt quin corpus Christi jam gloriosum in cælo Eucharistia permansionem habeat modo spirituali sensibus non subjecto et corporali, uti recognoscit ipse Ratramnus in pluribus sui opusculi locis, et speciatim num. 28 et 50 antea citatis, et num. 46 et 99, in quibus ait fusus theologus, *quod iste panis et calix qui corpus et sanguis Christi nominatur et existit. Ut intelligamus ex iis hoc sacramentum non solum assumere nomen rei cujus est sacramentum, sed rein ipsam esse et existere. Porro ex his videtur dilucide applicata voluntate intendisse eandem veritatem confirmare quam exposuit num. 46, in quo ait de speciebus panis et vini sub quibus corpus Christi delitescit, non quod duarum sint existentie rerum inter se diversarum: et num. 24, in quo conceptis verbis docet quod, qui postea corpus de Virgine sumptum et pro salute credentium in cruce suspensum nostris sæculis exhibuit, et ex eo sanguinis undam effudit, non solum qua redimeremur, verum etiam potueremur. Et num. 25 et 28: Ipse namque qui nunc in Ecclesia omnipotenti virtute panem et vinum in sui corporis carnem et proprii eruoris undam spiritualiter convertit. Quod quidem a sermone et elocutione Paschasii non differt, quem nemo homo litteris assuetus dubitat fidem quam defendimus eandem tuendam recepisse in epistola ad Frudgardum: *Et totum spiritale est quod celebratur in hoc sacramento, quia spiritus est qui vivificat,**

panis quod dum fit ex fructibus terræ, sanctificatur et fit sacramentum, operante invisibiliter Spiritu Dei. Cujus panis et calicis sacramentum Græci *Eucharistiam* dicunt, quod Latine *bona gratia* interpretatur: et quid melius sanguine et corpore Christi? (Panis vero et vinum ideo corpori et sanguini comparantur, quia sicut hujus visibilis panis vini que substantia exteriorē nutrit et inebriat hominem, ita Verbum Dei, qui est panis vivus, participatione sui fideles recreat mentes. *)

XLII. Et iste doctor catholicus sacrum illud Dominicæ passionis mysterium, in memoriam pro nobis Dominicæ passionis docet agendum. Hoc dicens ostendit Dominicam passionem semel esse factam, ejus vero memoriam in sacris solemnibus repræsentari.

XLIII. Unde et panis qui offertur, ex fructibus terre cum sit assumptus, in Christi corpus dum sanctificatur, transponitur: sicut et vinum, cum ex vite defluerit, divini tamen sanctificatione mysterii efficitur sanguis Christi; non quidem visibiliter, sed, sicut ait præsens doctor, operante invisibiliter Spiritu Dei [al., sancto].

XLIV. Unde sanguis et corpus Christi dicuntur, quia non quod exterius videntur, sed quod interius, divino Spiritu operante, facta sunt, accipiuntur. Et quia longe aliud per potentiam invisibilem existunt quam visibiliter appareant, discernit, dum dicit, panem et vinum deo corpori et sanguini Domini comparari, « quia sicut visibilis panis et vini substantia exteriorē nutrit et

inebriat hominem, ita Verbum Dei, qui est panis vivus, participatione sui fidelium recreat mentes. »

XLIV. Ista dicendo confitemur quod in sacramento corporis et sanguinis Domini, quidquid exterius sumitur, ad corporis refectionem aptatur ^b; Verbum autem Dei, qui est panis invisibiliter in illo existens sacramento, invisibiliter participatione sui fidelium mentes vivificando pascit.

XLV. Hinc etiam idem doctor dicit (*Orig. lib. vi, cap. 19*): « Sacramentum est in aliqua celebratione, cum res gesta ita sit ut aliquid significare intelligatur quod sancte accipiendum est ^c. » Hæc dicens ostendit omne sacramentum in divinis rebus aliquid secreti continere; et aliud esse quod visibiliter appareat, aliud vero quod invisibiliter sit accipiendum.

XLVI. Quæ sunt autem sacramenta fidelibus celebranda consequenter ostendens, ait (*Ibid.*): « Sunt autem sacramenta baptismus et chrisma, corpus et sanguis. [Apud Isidorum *ibidem* additur, Christi.] Quæ ob id sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem eorumdem sacramentorum operatur. Unde et a secretis virtutibus vel sacris sacramenta dicuntur. » Et in sequentibus ait (*Ibid.*): « Græce *mysterium* dicitur quod secretam et reconditam habeat dispositionem. »

XLVII. Quid isthinc perdoceatur, nisi quod corpus velata et recondita, modo oculis non subjecto in eodem sacramento.

^c Quod sancte accipiendum est. Et infra *ibidem*: « Quod invisibiliter sit accipiendum. Interpretes Gallicus hujus libri Rattrami anni 1672, intendit animo hoc participium accipiendum non significare recipiendum, sed assumendum et intelligendum. Adeoque tradidit Gallice deterius quod sancte accipiendum et invisibiliter sit accipiendum. Quod sancte assumendum et spiritualiter intelligendum. Qu'il faut prendre saintement, et qu'il faut entendre spirituellement, quasi quod sancte subaudiendum et spiritualiter cogitandum. Sed ex his abundanter patet hæc scribendi ratione usum esse interpretem Gallicum diversæ partis scriptorem ut auspiciato et prospere suffragaretur errori quo suos fascinaret sectatores facilius, quibus persuadere voluit opus esse subaudire et intelligere totum quod in Eucharistia solet efferi esse figuratum et imaginatum; cum econtra Rattramus adnotet post sanctum Isidorum Hispalensem sacramentum rem esse quæ sancte, hoc est pie administrari et percipi debet eum apparatione sancta: quippe cum aliud sit quod in eo apparet et aliud quod sensibus subjecto modo percipimus. Porro hæc omnia valde congruunt iis quæ dicit sanctus Chrysostomus homilia 7 in Epistolam primam ad Corinthios, pag. 318: *Sacramentum appellamus, quoniam aliud intuemur in eo quam videmus, et revera res alius credimus, quam quas videmus. Ejusmodi enim est natura sacramentorum nostrorum.* "Αλλως δὲ μυστήριον καλεῖται, ὅτι οὐκ ἄπὸ ὁρώμεν, βλέπομεν· ἀλλ' ἕτερα ὁρώμεν, καὶ ἕτερα πιστεύομεν. Τοιαύτη γὰρ καὶ τῶν μυστηρίων ἡμῶν φύσις. Auctor versionis Gallicæ anni 1672, cum sui erroris res non ageretur suaque non ulterius interesse videretur, participium accipiendum in recipientium, transiit, continenti sermone num. 48: *Virtus divina secretius scilicet accipiendum, fideliter dispensat.*

* Hæc ultima verba parentesi clausa, non reperiuntur apud Isidorum, lib. Etymolog.; sed lib. 1, de Officiis, cap. 18, hæc habentur: *Panis, quia confirmat corpus, ideo corpus Christi nuncupatur: vinum autem, quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur.*

^b Verbum autem Dei qui est panis invisibilis, etc. Sententia Rattrami es: verbum divinum existere in sacramento modo invisibili, id est mirifico, singulari et diverso ab eo quo per suam immensitatem omnia explet. Secus enim ab aliis creaturis sacramentum nullo discrimine differret. At vero modus singularis sacramenti aliunde non erumpit quam ex unione hypostatica Verbi cum corpore humano, per quam verum est dicere, et *Verbum caro factum est*. Ex quo intelligere est Verbum, hoc Verbum existisse in sinu Mariæ et in cruce alia ratione et modo quam per immensitatem in universo mundo et in omnibus creatis. Ex quibus dilucide consequitur quod cum corpus Christi verum et vere in sinu Mariæ exstiterit et in cruce, nullus dubitandi locus relinqui potest quin Rattramus sibi persuaserit idem corpus in Eucharistia permansionem habere, propter intimam quam habet cum Verbo divino unionem: cum tot in locis asserat, numero 15 præsertim, *nefas esse non solum dicere, verum etiam cogitare corpus Christi in Eucharistia non esse seu negare*. Et repetit, num. 30, *panem et vinum in corporis et sanguinis mei conversa substantiam*. Adhuc insuper num. 30 et 49 quoque corpus et sanguis Christi figuræ sunt secundum speciem visibilem, at vero secundum invisibilem substantiam, id est divini potentiam Verbi, vere corpus et sanguis Christi existunt. Ex his verbis intelligitur facile substantiam invisibilem Eucharistiæ esse vere ipsum corpus Christi, et hanc substantiam spiritualement esse potentiam Verbi, adeoque cum ait Rattramus Verbum existere in sacramento sentire et existimare id Verbi vi unionis et colligationis cum carne humana

et sanguis Domini propterea *mysterium* dicuntur, A quod secretam et reconditam habeant dispositionem, id est, aliud sint quod exterius innuant, et aliud quod interius invisibiliter operentur?

XLVIII. Hinc etiam et *sacramenta* vocitantur, quia tegumento corporalium rerum virtus divina secretius salutem accipientium fideliter dispensat.

XLIX. Ex his omnibus quæ sunt hactenus dicta monstratum est quod corpus et sanguis Christi, quæ fidelium ore in Ecclesia percipiuntur, figuræ sunt secundum speciem visibilem; at vero secundum invisibilem substantiam, id est divini potentiam Verbi, vere corpus et sanguis Christi existunt. Unde secundum visibilem creaturam, corpus pascunt; juxta vero potentioris virtutem substantiæ, fidelium mentes et pascunt et sanctificant. (Vide numm. 44, 91 B et 96.)

L. Jam nunc secundæ quæstionis propositum est inspiciendum, et videndum utrum ipsum corpus quod de Maria natum est, et passum, et mortuum, et sepultum, quodque ad dexteram Patris considerat, sit quod ore fidelium per sacramentorum mysterium in Ecclesia quotidie sumitur.

LI. Percogitemur quid ex hoc sanctus Ambrosius sentiat: ait namque in primo Sacramentorum libro (lib. *De iis qui mysteriis initiantur*, cap. 8): « Revera mirabile est quod manna Deus plueret patribus, et quotidiano cœli pascebantur alimento; unde dictum est: *Panem angelorum manducavit homo* (Psal. LXXVII, 25). Sed tamen panem illum qui manducaverunt, omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipis, iste panis vivus qui descendit de cœlo, vitæ æternæ substantiam ministrat; et quicumque hunc manducaverit, non morietur in æternum; ^a et corpus Christi est. »

^a *Et corpus Christi est. Et qui est corpus Christi, id est quia est corpus Christi*, ex sancto Ambrosio. Diverse partis interpres anno 1672 huic versioni et explicationi non abnuit, *nam est corpus Jesu Christi*.

^b *Nonne majus est novas res dare quam mutare naturas*. Ecce effatus sancti Ambrosii, quo expresse et conceptis verbis format mutationem naturarum in Eucharistia. Verumenimvero, non possunt esse ejusmodi generis naturæ nisi panis et vini quæ in Christi carnem et sanguinem transferuntur, ideoque in versione Gallica additum est, *id est substantiæ rerum*, quas significare voluit sanctus Ambrosius capite 9 libri *De iis qui mysteriis initiantur*: *Nonne valebit Christi sermo, ut species mutet elementorum?* Quamobrem Rabanus, archiepiscopus Moguntinus, Ratramno æqualis, his verbis nihil significare potuit præter sententiam quæ exprimit castigate et terse *realitatem et transsubstantiationem*, quæ incurrunt libro VII, capite 10, de sacris Ordinibus quem inscripsit Theotimaro: *Quis unquam crederet quod panis in carnem potuit converti, vel vinum in sanguinem, nisi ipse Salvator diceret, qui panem et vinum creavit, et omnia ex nihilo fecit? Facilius est aliquid ex alio facere, quam ex nihilo creare.*

^c *Nam secundum creaturarum substantiam*, etc. Cum anteriori numero auctor instituerit auctoritate sancti Ambrosii fieri in Eucharistia naturarum commutationem, non est credibile contrarium in hoc numero 54 voluisse dicere. Et cum numeris anterioribus docuerit in Eucharistia rei unius commutatio-

LII. Vide secundum quod doctor iste corpus Christi dicat esse escam quam fideles accipiunt in Ecclesia. Ait namque: « Iste panis vivus qui de cœlo descendit, vitæ æternæ substantiam ministrat. » Num secundum hoc quod videtur, quod corporaliter sumitur, quod dente premitur, quod sauce glutitur, quod receptaculo ventris suscipitur, æternæ vitæ substantiam ministrat? Isto namque modo carnem pascit morituram, nec aliquam ministrat incorruptionem; neque dici vere potest ut *quicumque hunc manducaverit, non morietur in æternum* (Joan. VI, 52). Et hoc enim quod sumit corpus, corruptibile est; nec ipsi corpori potest præstare ne moriatur in æternum: quoniam quod corruptioni subjacet, æternitatem præstare non valet. Est ergo in illo pane vita, quæ non oculis apparet corporeis, sed fidei contuetur aspectu: qui etiam panis vivus qui descendit de cœlo existit, et de quo vere dicitur: *Quicumque hunc manducaverit, non morietur in æternum*; et qui est corpus Christi. »

LIII. Item in consequentibus (*ibid.*, cap. 9), cum de omnipotente virtute Christi loqueretur, sic ait: « Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt in id mutare quod non erant? ^b Nonne majus est novas res dare quam mutare naturas? » [*al.*, non enim minus est novas res dare.]

LIV. Dicit sanctus Ambrosius in illo mysterio sanguinis et corporis Christi commutationem esse factam, et mirabiliter, quia divine, et ineffabiliter, quia incomprehensibile. Dicant qui nihil hic volunt secundum interius latentem virtutem accipere, sed totum quod apparet visibiliter æstimare, secundum quid hic sit commutatio facta. ^c Nam secundum creaturarum substantiam, quod fuerunt ante conse-

nem in alteram incurrere, ac species panis et vini et ipsum corpus Christi non habere duas existentias diversas; incogitabile est in ea fuisse sententiam corpus scilicet et substantiam panis manere post consecrationem eo modo quo erant ante. Aliud ergo ex voce *substantiæ* intellexisse necesse est quoniam quod vulgo in schola Aristotelis philosophica intelligitur. Scilicet post consecrationem panem et vinum esse res quæ per se subsisterent nulla admissa mutatione. Hac agendi ratione decrevi *substantiam* non per substantiam explicare, sed his verbis *ut res præ se ferunt*, quæ nihil aliud indignant seu significant expresse, nisi qualitates sensibus obnoxias, seu subjectas antea panis et vini easdem post consecrationem remanere. Calvinistarum ministri præstantissimi fatentur libenter, Patres antiquos usos esse verbo substantiæ ad significandas rerum qualitates seu quod alicui rei maxime proprium est, neutiquam vero substantiam propriam veram et naturalem. Hæc intelligere facile est ex responsione ad Officium sacramenti altaris, Parisiis typis vulgata anno 1665, pag. 264 et 432; cujus concinnatorem fuisse intelligentius ex Ephemeride doctorum in Batavia, Mattheum Larroquanum Quevillanum, ministrum superstitionis Calvinianæ in agro Rothomagensi. Revera legitimus cap. 46 libri III de Vita Constantini, auctore Eusebio Cæsariensi episcopo, animam sanctæ Helenæ transmutatam fuisse, postquam devixit, in substantiam angelicam: *Ἀνιστοιχείου το γόν ἀντὴ ψυχῆ, ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ἀγγελικὴν οὐσίαν*. Anima igitur il-

orationem, hoc et postea consistunt. Panis et vinum prius exsistere; in qua etiam specie jam consecrata permanere videntur. Est ergo interius commutatum Spiritus sancti potenti virtute, quod fides aspicit, animam pascit, æternæ vitæ substantiam subministrat.

LV. Item in consequentibus (*Ibid.*): « Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex Virgine? »

LVI. Hic jam surgit auditor, et dicit corpus esse Christi quod cernitur, et sanguinem qui bibitur; nec quærendum quomodo factum, sed tenendum quod sic factum sit. Bene quidem sentire videris. Sed si vim verborum diligenter inspexeris, corpus quidem Christi sanguinemque fideliter credis. Sed si perspiceres quia quod credis nondum vides; nam si videres, diceres: Video; non diceres: Credo corpus sanguinemque esse Christi: nunc au-

lius in incorruptibilem et angelicam substantiam reformabatur. Apud Tertullianum, libro de Monogamia, pag. 887, litt. B: *Resurgere in opera carnis de continentie otio, est substantia laterum*: ad significandam vim et vigorem laterum. Libro II de Cultu seminarum, pag. 175, litt. B: *Debemus quidem ita sancte et tota fidei substantia incedere*; et libro de Exhortatione castitatis, pag. 670, litt. C: *Per continentiam negotiaberis magnam substantiam castitatis*. Apud sanctum Augustinum in psalmum LXXVIII, litt. B: *Per iniquitatem homo lapsus est substantia in qua factus est*. Apud sanctum Petrum Chrysologum, sermone 81, in fine, de Christi resurrectione hæc occurrunt: *Sed mutatur effigies dum efficitur ex mortali immortalis et ex corruptibili incorruptibilis*; ut hoc sit mutasse substantiam non mutasse personam. Hæc omnia, ex antiquis Patribus exscripta, liquido patet facient Patres usos esse instar Ratramni voce substantiæ ad significandas qualitates seu proprietates sensibus subiectas; quemadmodum psalmo LXXVIII: *Infixus sum in limo profundi et non est substantia*: καὶ οὐκ ἐστὶν ὑποστάσις. et psalmo CXXXIX, vers. 11: *In miseriis non subsistent*: καὶ οὐ μὴ ὑποστήσουσιν. Hæc enim non significant substantiæ carentiam, sed discernen qualitatam et proprietatum sensibus subiectarum: ad mentem Ratramni, dum ait: *Corpus Christi susceptum in Eucharistia æternæ vitæ substantiam subministrat*, id est gratiam digne manducantibus carnem et bibentibus sanguinem, corpus Domini dijudicantibus.

* In qua etiam specie jam consecrata permanere videntur. Concinnator Gallicæ versionis hæc verba παραρραστικῶς; sic explanat: *Et videntur post consecrationem substantiæ creatæ permanere in eadem specie*. Hæc verba, substantiæ creatæ in textu Latino autographo non incurrunt. Quod spectat speciem, si ad mentem Ratramni pro apparitione aut similitudine sumatur (nusquam vero pro ipsa panis aut vini natura uti ostendimus ad numerum 12), hæc paraphrasis defendi posset, sed dubitandi locus nullus relinquatur hunc interpretem vernaculum intellexisse per speciem naturam et substantiam panis, ad mentem Aristotelis, adeoque ex versio Gallica a sensu auctoris aliena videatur necesse est.

^b Et dicit corpus esse Christi quod cernitur sanguinem qui bibitur. Hanc adversariorum suorum responsionem sæpe recoquit ac revellit Ratramnus: ut sciant se nunquam non assequi mentis acie punctum questionis, et se nulla concertatione digladiari, aut depræliari, aut manus conserere cum iis qui corpus Christi in Eucharistia permanere esse persuadent:

A. Item quia fides totum quidquid illud totum est, aspicit, et oculus carnis nihil apprehendit, intellige quod non in specie, sed in virtute corpus et sanguis Christi existant quæ cernuntur. Unde dicit (*Ibid.*): « Ordinem naturæ non hic intuumdum, sed Christi potentiam venerandam, quæ quidquid vult, quomodo vult, quodcumque vult et creat quod non erat, et creatum permutat in id quod antea non fuerat. » Subjungit idem auctor (*Ibid.*): « Vera utique caro, quæ crucifixa est, quæ sepulta est; vere ergo carnis illius sacramentum est; ipse clamat Dominus Jesus: *Hoc est corpus meum.* »

LVII. Quam diligenter, quam prudenter facta distinctio! De carne Christi, quæ crucifixa est, quæ sepulta est, id est, secundum quam Christus et crucifixus est et sepultus, ait: *Vera itaque caro Christi*. At de illa quæ sumitur in Sacramento, dicit: *Vero ergo carnis illius sacramentum est*, distinguens sacramentum carnis a veritate carnis: quatenus in-

sed adversus eos qui credunt verum et proprium corpus Christi in ea sensibus subijci, ibique contritum et fractum nullis velis aut figuris reconditum, sed propriis oculis percipi.

* *Corpus quidem Christi sanguinemque fideliter credis*, id est, omni dubio postposito; quippe cum fideliter credere, secundum theologorum dicendi et scribendi rationem accurate et per fidem, nihil aliud significat quam procul dubio et eo postposito, qui est credendi omnium fidei articulum modus. — *Intellige quod non in specie, sed in virtute corpus et sanguis Christi existant quæ cernuntur*. Vox species, si ratio habeatur modi dicendi et scribendi Ratramni, dubio procul significat apparitionem visui subjectam. Id vero non alia indiget probatione quam ex verbis sancti Ambrosii quæ profert, quibus asserit virtute ac potestate Jesu Christi res productas esse in alias res quæ erant antea commutatas: *Et creatum permutat in id quod antea non fuerat*.

^d Vere ergo carnis illius sacramentum est. Interpres Calvinianus anni 1672, ex his conjecturam facit loco hujus vocis vere, quæ adverbium est, legendam esse adjectivam vere, scilicet *veræ carnis illius sacramentum est*. Hæc restitutum in hac causa mihi videtur æquilibrium et magnopere indifferens. Sed cum veteres codices manuscripti sancti Ambrosii et Ratramni hanc vocem adjectivam non referant, communi lectioni adhærere non destitimus. Insuper eum Ratramnus ex verbo sacramenti aut mysterii intelligat quod continet aliquam rem occultam et reconditam sensibus humanis minime subjectam, ut ait numero 9, non alienus a Paschasio, conceptis verbis dicente capite 3 sui tractatus de Corpore et Sanguine Christi: *Unde mysterium vel sacramentum, quod Deus homo factus est, jure dicitur; sed mysterium dictum est eo quod secretam et reconditam in se habeat dispositionem*. Nimio opere constat his Ratramnum vel potius sanctum Ambrosium hic ex voce sacramenti intelligere carbasum et figuram quæ intus oculis corpus Christi; sive vere velum carnis seu vere carnis, ut ait numero sequenti: *Veræ illius carnis in qua crucifixus est, diceret esse sacramentum*.

* *Distinguens sacramentum carnis a veritate carnis*. Questionem disceptat Ratramnus an revera sit caro Christi quæ sensibus percipitur, frangitur et frustatum dividitur. Quod scilicet sibi persuadebant ætatis suæ viri catholici, postposito examine rationis seu modi quo res mysterium in Eucharistia poterat efflari: sicut nec an velum et conopæum, seu figura aliqua, in sacramento contingeret, quod idem theologi firmiter pernegabant.

veritate carnis quam sumpserat de Virgine, diceret eum et crucifixura, et sepultum; quod vero nunc agitur in Ecclesia mysterium, veræ illius carnis, in qua crucifixus est, diceret esse sacramentum: patenter fideles instituens, quod illa caro, secundum quam et crucifixus est Christus et sepultus, non sit mysterium, sed veritas naturæ; hæc vero caro, quæ nunc similitudinem illius in mysterio continet, non sit specie caro, sed sacramento: si quidem in specie panis est, in sacramento verum Christi corpus, sicut ipse clamat Dominus Jesus: *Hoc est corpus meum.*

LVIII. Item in consequentibus (*Ibid.*): « Quid comedamus, quid bibamus, alibi tibi per Prophetam Spiritus sanctus expressit, dicens: *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus: beatus vir qui sperat in eo (Psal. xxxiii, 9).* » Num corporaliter gustatus ille panis, aut illud vinum bibitum, ostendit quam sit suavis Dominus? Quidquid enim sapit, corporale est et fauces delectat. Nunquid Dominum gustare, corporeum est aliquid sentire? Invitat ergo spiritualis gusti [gustus] saporem experiri, et in illo vel potu, vel pane, nihil corporaliter opinari, ^b sed totum spiritualiter sentire, quoniam Dominus spiritus est, et *beatus vir qui sperat in eo.*

LIX. Item consequenter (*Ibid.*): « In illo sacramento Christus est, quia corpus Christi est: non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. » Quid apertius? quid manifestius? quid divinius? Ait enim: « In illo sacramento Christus est. » Non enim ait: Ille panis, et illud vinum, Christus est. Quod si diceret, Christum corruptibilem (quod absit) et mortalitati subjectum prædicaret: quidquid enim in illa esca vel cernitur vel gustatur corporaliter, corruptibilitati constat obnoxium esse.

LX. Addit: « Quia corpus Christi est, » Insurgis et dicis: Ecce manifeste illum panem et illum po-

^a *Non sit specie caro sed sacramento.* Ex integro tractatu Ratramni intelligimus per speciem neutiquam significare velle *naturæ veritatem*, seu naturam ipsam, quam speciem vocant philosophi, ex genere et differentia coagmentatam, sed solummodo apparitionem et imaginem expressam sensibus humanis subjectam; sive accidentia sensibus accepta, ut jam observatum est numero 12.

^b *Sed totum spiritualiter sentire.* Scilicet quod nobis in Eucharistiæ mysterio porrigitur. Hæc enim non significant solum esse figuram et spiritum in iis quæ recipimus, sive corpore Christi, sed contra verum Christi Domini corpus nobis porrigi et admove-ri cum suo sanguine, modo sensibus non subjecto, sed spirituali. Mens enim Ratramni non est probare solam esse figuram in sacramento, sed aliquam et aliquantam. Quam sententiam amplexus est Paschasius, quem nemo eruditus inficiatur quia verum Christi corpus in Eucharistia reconditum latere crediderit cum universa Ecclesia, ut supra ostendimus: quippe cum eadem dicendi forma uti non abnuerit in epistola ad Frutgardum: *Et totum spirituale est, quod celebratur in hoc sacramento.*

^c *Corpus Christi est, sed non corporaliter; et sanguis Christi est, sed non corporaliter.* Id est sensibus subjectum, quod, frustatim potest discerni et dentibus atteri. Explicationem adjicimus ejusmodi valde

Atum corpus esse Christi constetur. Sed attende quemadmodum subjungit: « Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. » Non igitur sensum carnis adhibeas, nihil enim secundum eum hic decernitur. « Est quidem corpus Christi; sed non corporale, sed spirituale: est sanguis Christi; sed non corporalis, sed spiritualis. Nihil igitur hic corporaliter, sed spiritualiter sentiendum: corpus Christi est, sed non corporaliter; et sanguis Christi est, sed non corporaliter.

LXI. Item consequenter (*Ibid.*): « Unde et Apostolus, inquit, de typo ejus ait: *Quia patres nostri escam spiritualem manducaverunt, et potum spiritua-lem biberunt (I Cor. x, 3, 4).* Corpus enim Dei spirituale est; corpus Christi, corpus est divini Spiritus: quia spiritus Christus, ut legimus in Threnis: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus (Thren. iv, 20).* »

LXII. Luculentissime sanguinis et corporis Christi mysterium quemadmodum debeamus intelligere docuit. Cum enim dixisset patres nostros escam spiritualem manducasse, et potum spiritualem bibisse; cum tamen manna illud quod comederunt, et aquam quam biberunt, corporea fuisse nemo qui dubitet, adjungit de mysterio quod in Ecclesia nunc agitur, definiens secundum quid corpus sit Christi: « Corpus enim Dei, inquit, corpus est spirituale. » Deus utique Christus; et corpus quod sumpsit de Maria Virgine, quod passum, quod sepultum est, quod resurrexit, corpus utique verum fuit, id est quod visibile atque palpabile manebat. At vero corpus quod mysterium Dei dicitur, non est corporale, sed spirituale: quod si spirituale, jam non visibile neque palpabile. Hinc beatus Ambrosius subjungit: « Corpus, inquit, Christi, corpus est divini Spiritus. » Divinus autem Spiritus nihil corporeum, nihil corruptibile, nihil palpabile quod sit, existit. At hoc

necessariam et conducibilem ad expungendam amphiboliam hujus vocis *corporaliter*, quæ videri posset quibusdam excludere et tollere qualemcumque præsentiam veri corporis Jesu Christi. Sed cum sincere recognoscat Ratramnus verum corpus Christi revera consistere seu permanere in Eucharistia; eamque sacramentum esse vere carnis, scilicet papripem qua præcingitur et occulitur, quia nullum est mysterium ubi nihil reconditum, oportet eum intelligere ex hoc adverbio *corporaliter* modum naturalem et communem existendi omnium, nullo dempto, corporum, id est sensibus subjectorum et friabilium quæ possunt frustatim discerni. Hoc genus corporis Jesu Christi corpus spirituale appellat Paschasius in epistola ad Frutgardum; et Ratramnus conceptis verbis et expresse ait corpus et sanguinem Eucharisticum secundum speciem et apparitionem atque oculis subjectionem esse figuram, sed secundum substantiam oculis non subjectam, scilicet, potentiam Verbi esse vere corpus et sanguinem Christi. *Figuræ sunt, inquit, secundum speciem visibilem, at vero secundum invisibilem substantiam, id est divini potentiam Verbi, vere corpus et sanguis Christi sunt.* Quis mentis compos homo negare potest eo loci num. 49 vocabulum *vere* significare *reapse, revera*, et ex prolepsæ Latinitatis usu REALITER.

corpus quod in Ecclesia celebratur, secundum visibilem speciem et corruptibile est et palpabile.

LXIII. Quomodo ergo divini Spiritus corpus esse dicitur? Secundum hoc utique quod spirituale est, id est, secundum quod invisibile consistit et impalpabile, ac per hoc incorruptibile.

LXIV. Hinc in consequentibus (*Ibid.*): « Quia Spiritus Christus, ut legimus: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus.* » Patenter ostendit secundum quod habeatur corpus Christi, videlicet secundum id quod sit in eo Spiritus Christi, id est divini potentia Verbi, quæ non solum animam paciscit, verum etiam purgat.

LXV. Propter quod ipse dicit auctor consequenter (*Ibid.*): « Denique *cor nostrum esca ista confirmat, et potus iste lætificat cor hominis* (*Psal. ciii, 15*), ut Propheta commemoravit. » Num esca corporalis cor hominis confirmat, et potus corporeus lætificat cor hominis? Sed ut ostenderet quæ esca vel qui potus sint de quibus loquitur, addidit signanter, *esca ista, vel, potus iste.* « Quæ ista? vel qui iste? Corpus nimirum Christi, corpus divini Spiritus; et ut apertius inculcetur, spiritus Christus, de quo loquitur: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus.* » Quibus omnibus evidenter ostenditur nihil in esca

* Patenter ostendit secundum quod habeatur corpus Christi, etc. Ratramnus explicat qua ratione et modo habemus corpus Christi in ratione escae et alimentum animæ nostræ. Et cum certum sit ejusmodi alimentum animam non nutrire instar alimentum ordinarii et consueti corpus, videlicet per conversionem naturalem substantiæ in alteram substantiam, nos docet permanere corpus Christi in animabus nostris, in quantum nobis porrectum est in Eucharistia, prædictum potentia Verbi, quæ non solum nutrit, sed purgat et liberat peccatis animam nostram, secundum id quod sit in eo Spiritus Christi, id est divini potentia Verbi. Porro in his omnibus nihil videtur repugnare sententiæ veram veri corporis præsentiam constituenti sive realitatem, quam vocant theologi: in qua sententiæ et suasionem non dubitamus recipiendo vere veram carnem Christi modo sensibus corporis non subjecto, nutritionem animæ nostræ esseri non aliter. Quia potentia Verbi divini, corpori unita et hypostaticè colligata, in nobis gratiæ munus et donum fovet et patris sceleribus et contaminationibus nos expurgat. Hæc sunt concepta verba Ratramni in fine numeri 65: *Sed ut ostenderet quæ esca vel qui potus sint de quibus loquitur, addidit signanter: Esca ista, vel potus iste. Quæ ista? vel qui iste? Corpus nimirum Christi, corpus divini Spiritus; et ut apertius inculcetur, Spiritus Christus, de quo loquitur; Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus. Quibus omnibus evidenter ostenditur nihil in esca ista, nihil in potu isto corporaliter sentiendum, sed totum spiritualiter attendendum.* Eadem fere dixit in epistola ad Frudgardum Paschasius; qui annuente Albertino et fere omnibus hodie Protestantibus, realitatem et transsubstantiationem sine suspitione aut dubio tuendam expresse recepit.

† Hujus doctissimi viri auctoritate perdocemur, etc. Ex his quibusdam videbitur Ratramnus non fuisse in sententiâ eorum qui sibi persuadent corpus Christi natum de Virgine, affixum cruci, mortuum et sepultum, non idipsum esse quod in Eucharistia percipitur, adeoque secundam partem questionis propositæ hic fuisse decretorie, scribendi et agendi genere probus adverso opinioni Paschasii et suasioni Ecclesiæ

A ista, nihil in potu isto corporaliter sentiendum, sed totum spiritualiter attendendum.

LXVI. Non enim anima, quæ corde hominis præsentem loco significatur, vel esca corporea, vel potus corporeo pascitur, sed verbo Dei nutritur ac vegetatur: quod apertius in libro v Sacramentorum (*cap. 5*) doctor idem affirmat: « Non iste panis est, inquiens, qui vadit in corpus; sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam subministrat. »

LXVII. Et quia non de communi pane dixerit hoc sanctus Ambrosius, verum de pane corporis Christi, sequentia lectionis manifestissime declarant: loquitur enim de pane quotidiano, quem credentes sibi postulant dari.

LXVIII. Et ideo subiungit: « Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis; quemadmodum Græci in Oriente facere consueverunt? Accipe ergo quotidie quod quotidie tibi prosit: sic vive, ut quotidie merearis accipere. » Ergo manifestum de quo pane loquitur, de pane videlicet corporis Christi, qui non ex eo quod vadit in corpus, sed ex eo quod panis sit vitæ æternæ, animæ nostræ substantiam fulcit.

LXIX. † Hujus doctissimi viri auctoritate perdo-

catholicæ, quæ de fide Christiana esse non dubitat quin recipiamus in mysterio sacro, Eucharistia: sub velamine, reconditum corpus idem affixum cruci, et bibamus eundem sanguinem pro omnibus hominibus effusum. Sed nihil minus his eloqui intendit animo Ratramnus. Sive igitur necesse est ætate Ratramni non secus ac nostra corporis Christi nomen imponeretur pani consecrato, videlicet rei oculis nostris subjectæ post consecrationem, scilicet albæ, rotundæ, extensæ manibus sacri flammis, ut inquit auctor librorum de Sacramentis (*lib. iv, cap. 4*) ascriptorum sancto Ambrosio: *Sed panis iste, panis est ante verba sacramentorum; ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.* Et infra: *Non erat corporis Christi ante consecrationem: et post consecrationem dico tibi quod jam corpus Christi est.* Etiam ejusmodi rotundatio, albedo et extensio non sunt proprie corpus Christi, sed velum aut inductum syarium quibus reconditur et a conspectu oculorum et acie sensuum nostrorum eripitur. *Non quod propriè corpus ejus sit panis, et poculum sanguis; sed quod in se mysterium corporis ejus sanguinisque contineant,* inquit olim Facundus (*lib. ix, pro defensione trium Capitul.*), episcopus Hermianensis in Africa, sexto sæculo ineunte. Eodem nomine corporis et sanguinis Christi nuncupabatur verum corpus et verus sanguis Jesu Christi reconditi sub speciebus modo spirituali et sensibus non subjecto, nec corporali, nec circumscriptivo, ut scholæ loquimur. Hoc Ratramnus vocat in hoc tractatu proprium corpus Christi, veram carnem sub hoc mysterio celatam et indusiatam. Ecce vides, amice lector, duo corpora Jesu Christi in Eucharistia consideratione et meditatione digna. Unum nomine tenus in solis speciebus consistens et expressis imaginibus quæ ex substantia panis et vini post consecrationem supersunt; alterum verum et proprium, in quod panis et vinum commutantur, quod tibi consistit et permanet modo et genere sensibus corporis non subjecto, sub velis et expressis imaginibus seu speciebus panis et vini. Hoc ipsum est corpus crucifixum et hic ipse sanguis effusus pro nobis; nec effatum incurret alicubi quo contrarium dixisse Ratramnus videatur. Nec pertimescam dicere

comur quod multa differentia separatur corpus in quo passus est Christus, et sanguis quem pendens in cruce de latere suo profudit, et hoc corpus quod in mysterio passionis Christi quotidie a fidelibus celebratur, et ille quoque sanguis qui fidelium ore sumitur, ut mysterium sit illius sanguinis quo totus redemptus est mundus. Iste namque panis et iste potus non secundum quod videntur corpus sive sanguis existunt Christi, sed secundum quod spiritualiter vite substantiam subministrant. Illud vero corpus in quo semel passus est Christus, non aliam speciem præferebat quam in qua consistebat; hoc enim erat quod vere videbatur, quod tangebatur, quod crucifigebatur, quod sepeliebatur. Similiter sanguis illius de latere manans, non aliud apparebat exterius et aliud interius obvelabat; a verus itaque sanguis de vero corpore profluebat. At nunc sanguis Christi quem credentes ebibunt, et corpus

A quod comedunt, aliud sunt in specie et aliud in significatione: aliud, quod pascunt corpus esca corporea; et aliud, quod saginant mentes æternæ vite substantia.

LXX. De qua re beatus Hieronymus in commentario Epistolæ Pauli ad Ephesios ^b, ita scribit: « Dupliciter sanguis Christi et caro intelligitur: vel spiritualis illa atque divina, de qua ipse dicit: *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (Joan. vi, 56); vel caro, quæ crucifixæ est, et sanguis qui militis effusus est lancea. »

LXXI. Non parva doctor iste differentia corporis et sanguinis Christi fecit distinctionem. Namque dum carnem vel sanguinem quæ quotidie sumuntur a fidelibus, spiritualia dicit esse; at vero caro quæ crucifixæ est, et sanguis qui militis effusus est lancea, non spiritualia esse dicuntur neque divina ^c, patenter insinuat, quod tantum inter se differunt quantum

his libenter affatim et passim annuere Ratramnum, præsertim numero 24, in quo sic fatur. *Consequenter adjectis Apostolus: Bibebant autem de spirituali eo sequenti eos petra: petra autem erat Christus. Ut intelligeremus in deserto Christum in spirituali petra constituisse et sui sanguinis undam populo præbuisse, qui postea corpus de Virgine sumptum et pro salute credentium in cruce suspensum nostris oculis exhibuit et ex eo sanguinis undam effudit, quo non solum redimeremur, verum etiam potaremur.* Idem præstat plerumque in aliis locis quibus recognoscit expresse commutationem panis in verum corpus Jesu Christi et vini in sanguinem proprium. Quod spectat alterum quod nomine tenus est corpus Christi nuncupatum, sensibus subjectum et friabile in Eucharistia, non idem est, aliqua ratione, quod fuit cruci affixum. Verumtamen observare iterum juvat hunc panem et hoc vinum post consecrationem quæ tantum vela sunt et syria, id est albedo, rotunditas et extensio, quæ oculorum aciem perstringunt; hoc nomine non sunt nuncupatæ collectim nisi quia sunt aliqua agendi ratione mirifica corpus spirituale et divinum Jesu Christi, scilicet, in quantum nobis exprimit et formant in memoria nostra veram carnem et proprium sanguinem Jesu Christi, quæ in se habent virtutem et potentiam Verbi ad nutriendas animas et labe peccatorum contaminatas expurgandas, ut supra observavimus, et gratiam nobis dandam, servata innocentia et redemptione peccatorum. Quæ cum ita sint, hæc panis et vini species post consecrationem, in quantum vela sunt veræ carnis et proprii sanguinis Jesu Christi pro salute fidelium effusi, sunt corpus spirituale et figuratum in imagine expressum mortis et passionis Jesu Christi, quod revera differt a vero corpore Jesu Christi quod oculos nostros celant et recondunt. Sed hæc omnia significant, nec utcumque aliud consistunt quam quod theologi scholastici seu questionarii elocuti sunt ab eo tempore quo ratiocinia Aristotelica et peripatetica scholas Christianas occuparunt: scilicet omne quod exterius cernitur in mysterio Eucharistie, sive quæ vocantur accidentia et species, non sunt verum corpus Jesu Christi natum de Virgine et cruci affixum, mortuum et sepultum, sed ejus esse velum, paropilem, tegelem, conopæum, speciem, memoriam, imaginem expressam, uno verbo nomen: quia nomina rerum quas continent et adumbrant, sacramentis imponi soleant. Sic quippe locutus est Berengarii adversarius beatus Algerus, theologus Leodiensis, libro 1 de Sacramentis, capite 17: *Quantum ad visibile sacramentum, species et similitudo illarum rerum sunt nomina quæ ante fuerunt, panis scilicet et vini, non corporis Christi: corpus vero et sanguis Christi vocantur nun-*

cupative, eo locutionis modo quo res significans solet significata vocabulo nuncupari. Nihil aliud animo intendisse dilucide vobis significat Ratramnus conceptis verbis his ex numero 69 continenter excerptis: *Iste namque panis et iste potus non secundum quod videntur corpus sive sanguis existunt Christi, sed secundum quod spiritualiter vite substantiam subministrant. Aliud vero in quo semel passus est Christus non aliam speciem præferebat quam in qua consistebat: hoc enim erat quod vere videbatur, quod tangebatur, quod crucifigebatur, quod sepeliebatur. Similiter sanguis illius de latere manans non aliud apparebat exterius et aliud interius obvelabat: verus itaque sanguis de vero corpore profluebat. At nunc sanguis Christi, quem credentes nunc ebibunt, et corpus quod comedunt, aliud sunt in specie, et aliud in significatione, aliud pascunt corpus esca corporea, et aliud quod saginant mentes æternæ vite substantia.* Hoc est quatenus sunt figura et velum veri corporis Christi, cui Verbum divinum admirabili unione hypostatica conjunctum est, et potentia sua efficit in nobis gratiam et remissionem peccatorum.

^a *Verus itaque sanguis de vero corpore profluebat.* Non hoc dicit ut obstat aut veniat contra sententiam catholicorum hominum, qui tuendam in Eucharistia veritatem carnis et sanguinis Christi receperant, et vocibus *veritatis* et *veri* usi sunt ad significandum quod revera existit et præsens est; sed assumendo ad exprimendum quod sensibus subjectum est et de quo sensus corporei discernere possunt. Hæc erat prima pars questionis quam discutit et enucleat Ratramnus, ad discernendum et didicandum unum totum quod videtur in Eucharistia est in veritate ut oculis nostris expressum est, vel figura aliqua sit et aliquod velum quod abscondit et celat interius aliquid solis fidei oculis percipitur.

^b Ad hæc verba: *In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus.*

^c *Patenter insinuat, etc.* Ex sancto Hieronymo clarissime intelligimus tantum discriminis intercedere inter hoc corpus et istud corpus, hunc sanguinem et istum sanguinem, id est corpus Eucharisticum et cruci affixum, quantum inter res corporales et spirituales. Cum vero quæstio a Ratramno discussa ad istud caput potissime devolvatur, an scilicet quod oculis nostris subjicitur et percipitur a sensibus exterius in Eucharistia sit ipsum corpus Christi et constituerit dilucide aliquam interesse figuram; cum præsertim exteriora panis et vini sint tantum vela et paropides, quæ contegunt corpus Christi et sanguinem pro salute generis humani effusum, hic evidenter probat hæc symbola exteriora cum careant qualitatibus sensibus humanis subjectis, quibus affe-

differunt corporalia et spiritualia, visibilia et invisibilia, divina atque humana : et quod a se differunt, non idem sunt. Differunt autem caro spiritualis quæ fidelium ore sumitur, et sanguis spiritua-

lis qui quotidie credentibus potandus exhibetur, a carne quæ crucifixa est, et a sanguine qui militis effusus est lancea; sicut auctoritas præsentis viri testificatur : non igitur idem sunt.

ctum fuerat corpus Christi cruci affixum, aliud esse nequeunt quam corpus spirituale, id est in mysterio, in specie, et figura, et significatione : adeoque a vero corpore tam differre quam spiritualia a corporalibus. Invictissimam ejusmodi differentie probationem adfert numero sequenti, et palam demonstrat, hæc bene instituta differentia inter Christi corpus Eucharisticum et cruci affixum, per Eucharisticum id intelligere duntaxat cui hoc nomen corporis impositum est, quia sacramenta, sive illa pars exterior sensibus subjecta, rerum quas continent nominibus nuncupari solent. Hoc vero integro tractatu animo probare intendit Rattramus ut demonstret id quod in Eucharistia sensibus percipitur et videtur album, rotundum et extensum, non esse reapse corpus ipsum Christi, sed tegetem et velum quod ipsum corpus verum abscondit et oculis mortalium hominum eripit. Hæc autem dilucide contraria friant opinionem eorum adversus quos scribebat, qui omnem aut aliquantam figuram in Eucharistia pernegabant, et nihil quidquam in tanto mysterio reconditum aut occultum defendebant, et tuendum effictum admittebant, omne quod erat sensibus subjectum et oculis perceptum ipsum reapse verum esse corpus Christi. Observavimus lapsu temporis hanc adoptasse sententiam abbatem Abbaudum et Gualterium, magnum priorem sancti Victoris Parisiensis. Porro conceptis verbis sic fatur Rattramus numero 72 : *Illamque caro quæ crucifixa est, de Virginis carne facta est, ossibus et nervis compacta, et humanorum membrorum lineamentis distincta, rationalis animæ spiritui vivificata in propriam vitam et congruentes motus. At vero caro spiritualis, quæ populum credentem spiritualiter pascit, secundum speciem quam exterius ostendit, frumenti grani manu artificis consistit, nullis nervis ossibusque compacta, nulla membrorum varietate distincta, nulla rationabili substantia vegetata, nullos proprios motus potens exercere. Quidquid enim in ea vitæ præbet substantiam, specialis est potentie et invisibilis efficientie divinæque virtutis, atque aliud longe consistit secundum quod exterius conspicitur atque aliud secundum quod in mysterio creditur. Porro caro Christi quæ crucifixa est, non aliud exterius quam quod interius erat, ostendebat : quia vera caro veri hominis existebat, corpus utique verum in veri corporis specie consistens.*

Verumenimvero magis conceptis verbis exprimi potest, solummodo velle de exteriori Eucharistie eloqui, quæ accidentia appellatur et vela corpus Christi contegentia. Quamobrem appulsus ad conclusionem quam ex his omnibus sermonibus assumit, non his verbis simpliciter colligit carnem Christi in Eucharistia susceptam non esse eandem cruci affixam, sed secundum exterius seu quod sensibus subjectum est, videlicet secundum albedinem et extensionem quæ in conspectu oculorum aliud sunt, omnino consistit ab eo quod in mysterio creditur. *Atque illud longe consistit secundum quod exterius conspicitur atque illud secundum quod in mysterio creditur.* Igitur plenissime planissimeque constat Rattramnum distincte hanc carnem secundum quod exterius videtur, ab eo secundum quod in hoc mysterio creditur; quippe cum in eo quod exterius præfert, figura sit velum, tegetes et rei interius creditæ conopæum, cum interius revera eadem Christi caro sit quæ cruci affixa fuit. Quæ continenti sermone prodit, mirifice comprobant se nihil aliud ex isto exteriori seu facie externa intelligere quam speciem et expressam imaginem corporis Christi in figura seu simplicibus accidentibus quæ oculorum aciem perstringunt et ei subjiciuntur. Nam observat hanc

speciem exteriorem, quæ in eo consistit quod apparet ex aqua in calice vino mista, sicut in eo quod apparet ex pane et vino, nobis exhibet et ostendit in figura populum Christianum, quemadmodum panis et vinum corpus Jesu Christi pro peccatis mactatum. Et cum dubitandi locus nullus relictus sit, neminem theologum in mente habuisse dicere aut cogitare hanc aquam transmutatam iri in mysterio, modo corporeo et sensibus subjecto, in corpus populi Christiani, certum etiam sit necesse est hunc panem et hoc vinum in specie qua oculis apparent post consecrationem non nuncupari corpus Christi quam qui sunt modo et genere spirituali, sive ejus tegetes et vela consistunt, et in hanc carnem et sanguinem modo corporali et sensibus subjecto : quod vindicare conabantur seu animi viribus intendebant hi theologi adversus quos Rattramus tractatum suum concipnaverant, qui defendebant nullam in Eucharistie mysterio figuram consistere, sed omnia simpliciter in veritate, uti sensibus subjecta videbantur. Quippe eo tempore nullum dubium subolebat quin panis et vinum essent in corpus et sanguinem Christi commutata; sed tota difficultas ad hoc caput erat devoluta an commutata essent modo corporeo et sensibus subjecto. Ea de causa inquit noster Rattramus numero 75 : *Igitur, si vinum illud sanctificatum per ministrorum officium in Christi sanguinem corporaliter convertitur, aqua quoque, quæ pariter admista est, in sanguinem populi credentis necesse est corporaliter convertatur.*

Sed fortasse dicent nobis, quibus nostra glossata non placent, quid necesse fuerit hanc instituisse comparationem sanguinis populi et sanguinis Christi cum aqua vino admista, si revera Rattramus in ea suasionem non fuit sanguinem Jesu Christi esse reconditum sub specie vini eodem agendi modo quo sanguis populi celatus est sub specie aquæ, videlicet in figura tantum fuit, et revera seu realiter neutiquam. Sed ejusmodi objectionem friare et retaliare facile est, dicendo supervacaneum fuisse ejusmodi consilium mente concipere Rattramo, an corpus Christi esset sub pane Eucharistico vel vinum in sanguinem ejus conversum, qua de re ejus atate nullum dubium restabat aut intererat; sed an corpus et sanguis revera modo oculis et sensibus subjecto permaneret et consisteret, scilicet an quod fractum et disruptum in Eucharistia videtur esset vere corpus Christi, Eccam questionem ea atate versabant theologii. Et cum quod exterius apparet post consecrationem, corpus Christi nuncupative duntaxat dicatur, quemadmodum, inquit Algerus, sicut aqua cum vino in calice mista est sanguis populi. Exemplum non poterat proferre Rattramus omni exceptione majus ut explicationem suam vindicaret et absolveret, postposita necessitate faciendæ comparationis ejus concinnitudo sit omnibus numeris perfecta et absoluta. Non enim erat necesse nec valde conducibile probare corpus Christi revera in Eucharistia consistere, aut post consecrationem veram permansionem non habere; sed eos theologos qui sibi persuadebant modo corporali seu sensibus subjecto consistere, allucinari vehementer et errare. Summatim quippe ex hac comparatione solitariam hanc conclusionem assumit valet et fatus theologus Rattramus numero 75 : *At videmus in aqua secundum corpus nihil esse conversum; consequenter ergo et in vino nihil corporaliter ostensum. Accipitur spiritualiter quidquid in aqua de populi corpore significatur : accipitur ergo necesse est spiritualiter quidquid in vino de Christi sanguine intimitur.* Hac agendi et dicendi ratione probat aliquam

LXXII. Illa namque caro quæ crucifixa est, de A Virginis carne facta est, ossibus et nervis compacta, et humanorum membrorum lineamentis distincta, rationalis animæ spiritu vivificata in propriam vitam et congruentes motus. At vero caro spiritualis quæ populum credentem spiritualiter pascit, secundum speciem quam gerit exterius, frumenti grans manu artificis consistit, nullis nervis ossibusque compacta, nulla membrorum varietate distincta, nulla rationali substantia vegetata, nullos proprios motus potens exercere. Quidquid enim in ea vitæ præbet substantiam, spiritualis est potentia et invisibilis efficientia, divinæque virtutis: atque aliud longe consistit secundum quod exterius conspicitur, atque aliud secundum quod in mysterio creditur. Porro caro Christi quæ crucifixa est, non aliud exterius quam

LXXIII. Considerandum quoque quod in pane illo non solum corpus Christi, verum etiam in eum credentis populi figuretur: unde multis frumenti grans conficitur, quia corpus populi credentis multis per verbum Christi fidelibus augmentatur. (Vide *numm.* 96 et 98.)

LXXIV. Qua de re, sicut in mysterio panis ille Christi corpus accipitur, sic etiam in mysterio membra populi credentis in Christum intimentur; et sicut non corporaliter sed spiritualiter panis ille credentium corpus dicitur, sic quoque Christi corpus non corporaliter sed spiritualiter necesse est intelligatur.

LXXV. Sic et in vino qui sanguis Christi dicitur, aqua misceri jubetur, nec unum sine altero permittitur offerri, quia nec populus sine Christo, nec Christus sine populo; sicut nec caput sine corpore, vel corpus sine capite, valet existere. Aqua denique in illo sacramento populi gestat imaginem. (Vide

esse in Eucharistia figuram, et in ea non omnia evenire secundum oculis factam apparitionem et sensibus subjectionem. Continenti sermone probat invictissime Ratramnus se solum spectare quod exterius apparet in mysterio cum ait, corpus Christi quod in Ecclesia celebratur valde differre ab eo quod crucifixum fuit. Hi paulo duriores scribendi et dicendi modi videntur iis qui Ratramni sensum non capiunt et quod probare vult non assequuntur. Enimvero patet cum docere hoc corpus quod in Ecclesia celebratur, esse corruptioni obnoxium, temporis durationi et brevitati subjectum, insuper friabile; quæ solis externis affectionibus convenire possunt et sensibus subjectis panis et vini consecratorum, cum ipsum corpus Jesu Christi cruci affixum tam non sit corruptioni aut passioni subjectum, sed æternum, et immortale, et gloriosum. Sed cum eodem loco, scilicet numero 76, aperte ostendat id quod creditur in mysterio Eucharistiæ differre ab eo quod gustui subjectum est, et recognoscit id quod creditur esse æternum et nulli corruptioni obnoxium, quod vero videtur esse corruptioni et vicissitudini temporis subjectum: consequitur apertissime mentem ejus fuisse corpus Christi symbolicum et figuratum, quod scilicet sensibus subjectum est, esse diversum a corpore Jesu Christi quod corrupti

num. 81.) Igitur si vinum illud sanctificatum per ministrorum officium, in Christi sanguinem corporaliter convertitur; aqua quoque, quæ pariter admista est, in sanguinem populi credentis necesse est corporaliter convertatur. Ubi namque una sanctificatio est, una consequenter operatio; et ubi par ratio, par quoque consequitur mysterium. At videmus in aqua secundum corpus nihil esse conversum, consequenter ergo et in vino nihil corporaliter ostensum. Accipitur spiritualiter quidquid in aqua de populi corpore significatur; accipitur ergo necesse est spiritualiter quidquid in vino de Christi sanguine intimatur.

LXXVI. Item, quæ a se differunt idem non sunt. Corpus Christi quod mortuum est et resurrexit, et B immortale factum jam non moritur, et mors illi ultra non dominabitur (Rom. vi, 9), æternum est, nec jam passibile: hoc autem quod in Ecclesia celebratur, temporale est, non æternum; corruptibile est, non incorruptum; in via est, non in patria. Differunt igitur a se, quapropter non sunt idem. Quomodo verum corpus Christi dicitur et verus sanguis?

LXXVII. Si enim corpus Christi est; et hoc dicitur vere quia corpus Christi est: in veritate corpus Christi est; et si in veritate corpus Christi, et corpus Christi incorruptibile est, et impassibile est, ac per hoc æternum. Hoc igitur corpus Christi quod agitur in Ecclesia, necesse est ut incorruptibile sit et æternum. Sed negari non potest corrumpi quod per partes comminutum a dispartitur sumendum, et dentibus commolitur in corpus trajicitur. Sed aliud est quod exterius geritur, aliud vero quod per fidem creditur: ad sensum quod pertinet corporis, corruptibile; quod fides vero credit, incorruptibile. C Exterius igitur quod apparet, non est ipsa res, sed imago rei; mente vero quod sentitur et intelligitur, veritas rei.

LXXVIII. Hinc beatus Augustinus in Evangelii nusquam potest et æternum est, quod creditur in mysterio revera consistere. Sed hæc omnia nihil aliud significant nisi oculos videre symbola et species Eucharistiæ sensibus subjectas, fidem vero conspiciere res ipsas existentes in eodem mysterio reconditas et celatas; symbola non esse corpus Christi, uti vindicare studebant adversarii Ratramni, res vero sensibus non subjectas, incorruptas et æternas, esse ipsum corpus reapse verum Jesu Christi secundum fidem Ecclesiæ catholicæ: Secundum invisibilem substantiam, id est divini potentiam Verbi vere corpus et sanguis Christi existunt. — Num. 49.

a S. Ignat, epist. ad Philadelphios: *Et æproς τολεπάρτεν ὁδρῶσθῃ. Unus panis omnibus est communis.*
b Exterius igitur quod apparet non est ipsa res, sed imago rei; mente vero quod sumitur et intelligitur, veritas rei. Concinne magis et accurate non potest esse exprimere fidem Ecclesiæ, quæ nos docet vela et quod oculis subjectum est in hoc mysterio non esse corpus Jesu Christi, quod ipsa res est quæ sub velis et tegelibus occulta sibi annexam habet Verbi divini potentiam, quæ animam nutrit et ei vitæ æternæ substantiam subministrat, nempe gratiam et remissionem peccatorum, ut sapius jam dictum est supra. Eo quippe colligant omnia supra exposita sancti Augustini testimonia.

Joannis Expositione (*tract. xxvi*), dum de corpore Christi loqueretur et sanguine, sic ait : « Manducavit et Moyses manna, manducavit et Aaron, manducavit et Phinees, manducaverunt ibi multi qui Deo placuerunt, et mortui sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustaverunt, ut spiritualiter satiarentur. Nam et nos hodie accipimus visibilem cibum; sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. » Item in posterioribus : *Hic est panis, qui de caelo descendit* (*Joan. vi, 59*). Hunc panem significavit manna, hunc panem significavit altare Dei. Sacramenta illa fuerunt; in signis diversa sunt; in re quæ significatur, paria sunt. Apostolum audi : *Nolo vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes eandem escam spirituales manducaverunt, et omnes eundem potum spirituales biberunt* (*I Cor. x, 1-4*). Spirituales utique, eandem; non corporalem alterum; quia illi manna, nos aliud : spirituales vero, quam nos. Et adjungit : « *Et omnes eundem potum spirituales biberunt*. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili : quod tamen hoc idem significaret virtute spirituali. Quomodo enim, eandem potum? Bibebant, inquit, de spiritali sequenti eos petra : petra autem erat Christus. Inde panis unde potus. Petra Christus in signum, verus Christus in Verbo et in carne. »

LXXIX. « Item : *Hic est panis de caelo descendens : ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* » Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum; qui manducat intus, non foris; qui manducat in corde, non qui premit dente. »

LXXX. Item in posterioribus verba Salvatoris introducens, ita dicit : *Hoc vos scandalizat, quia dixi : Carnem meam do vobis manducare, et sanguinem meum bibere? Si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius?* (*Joan. vi, 62, 63.*) Quid est hoc? Hinc solvit quod illus moverat, hinc aperuit unde fuerant scandalizati. Illi enim putabant eum erogaturum corpus suum : ille autem dixit se ascenditurum in cælum utique integrum : *Cum videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius*. Certe vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis erogat

Videmus ergo, etc. Id est non eo modo carnali quo sumuntur escæ ordinariæ quibus utimur et potus.

« *Hæc autem dum corpore Christi quod in Ecclesia per mysterium geritur dici non possunt*. Id est, in eo quod ext-rius exprimitur et sensibus subjicitur. Hæc est enim mens Ratraanni nec aliud probare animo intendit, ut patet ex his consequentibus verbis hujus numeri 84 : *Dici non possunt secundum verummodum modum corpus Christi esse cognoscitur; et modus iste in figura est et imagine, ut veritas re ipsa sciat*ur.

« *Pignus æternæ vitæ capientes, etc.* Interpres vernaculus, qui de Latinis hæc verba Gallice scripsit deterius anno 1672 : *Recevant le gage de la vie éternelle, nous te supplions de nous faire la grâce de participer réellement à ce que notre main reçoit sous*

corpus; certe vel tunc intelligetis quia gratia ejus non consumitur moribus; et ait : *Spiritus est qui vivificat, caro non prodest* (*Ibid., 64*).

LXXXI. Et pluribus interpositis, rursus adjicit : *Quisquis autem, inquit idem Apostolus, Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom. vi, 9*). *Spiritus ergo est qui vivificat : caro autem non prodest quidquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt* (*Joan. vi, 64*). Quid est, *spiritus et vita sunt*? Spiritualiter intelligenda sunt. Intellexisti spiritualiter, spiritus et vita sunt. Intellexisti carnaliter, etiam spiritus et vita sunt, sed tibi non sunt.

LXXXII. Hujus auctoritate doctoris verba Domini tractantis de sacramento sui corporis et sanguinis, manifeste docemur, quod illa verba Domini spiritualiter et non carnaliter intelligenda sunt; sicut ipse ait : *Verba quæ ego loquor vobis, spiritus et vita sunt*. Verba utique de sua carne manducanda, et de suo sanguine bibendo. Inde enim loquebatur unde discipuli fuerant scandalizati. Ergo ut non scandalizarentur revocat eos divinus Magister de carne ad spiritum, de corporea visione ad intelligentiam invisibilem.

LXXXIII. « Videmus ergo : esca illa corporis Domini, et potus ille sanguinis ejus, secundum quid vere corpus ejus et vere sanguis ejus existunt, videlicet secundum quod spiritus et vita sunt.

LXXXIV. Item, quæ idem sunt, una definitione comprehenduntur. De vero corpore Christi dicitur quod sit verus Deus et verus homo : Deus, qui ex Deo Patre ante sæcula natus; homo, qui in fine sæculi ex Maria virgine genitus. « Hæc autem dum de corpore Christi quod in Ecclesia per mysterium geritur dici non possunt, secundum quemdam modum corpus Christi esse cognoscitur; et modus iste in figura est et imagine, ut veritas res ipsa sentiatur.

LXXXV. In orationibus quæ post mysterium corporis sanguinisque Christi dicuntur, et a populo respondetur, *Amen*; sic sacerdotis voce dicitur : « *Pignus æternæ vitæ capientes, humiliter imploramus ut quod in imagine contingimus sacramenti, manifesta participatione sumamus*.

D *l'image du sacrement. PIGNUS æternæ vitæ capientes, supplicamus ut ea gratia nos donari velis qua participemus REALITER ea quæ recipit manus nostra sub imagine sacramenti. Quamobrem appellans animum ut hoc vocabulum manifesta explicaret, addidit supra asteriscum et e regione in margine libri hanc notulam, id est realiter. Ego vero defendo hanc esse dilucidam textus hujus orationis corruptelam quam prodidit eo loci Ratraannus.*

1° Quia nullo est antiquitatis codicibus exscripto sermone vindicari potest hanc vocem *manifesta* assumptam non fuisse ad significandam claram satisfactionem seu apertam cognitionem cujuscuquo objecti.

2° Hæc oratio exscripta est ex codice Sacramentario Gelasi papæ, lib. II, ad postcommunione festi octavæ apostolorum SS. Petri et Pauli quem pau-

LXXXVI. Et pignus enim et imago, alterius rei sunt, id est non ad se, sed ad aliud aspiciunt. Pignus enim illius rei est pro qua donatur; imago illius cuius similitudinem ostendit. Significant enim ista rem cuius sunt, non manifeste ostendunt. Quod cum ita est, apparet quod hoc corpus et sanguis pignus et imago rei sunt futuræ; ut quod nunc per similitudinem ostenditur, in futuro per manifestationem reveletur. Quod si nunc significant, in futuro autem patefacient, aliud est quod nunc geritur, aliud quod in futuro manifestabitur.

LXXXVII. Qua de re et corpus Christi et sanguis est quod Ecclesia celebrat, sed tanquam pignus,

cis abhinc annis juris publici fecit Romæ Angelus Bernabo anno 1680, ex codice manuscripto illustrissimi viri Alexandri Petavii, augustissimi senatus Parisiensis consiliarii, jam vero serenissimæ Christianæ Suecorum reginæ nonagennis abhinc annis exarato, ex mente doctissimi Joannis Morini, Oratorii D. Jesu Patris presbyteri in excerptis ex antiquo Pœnitentiali, pag. 52. Eandem sententiam amplexus est doctissimus Josephus Maria Thomasius ex ordine Theatinorum, in quem gratias amplissimas referre tenetur respública litteraria ob ejusdem codicis editionem, qui libro 1, pag. 27 et 54, nos docet hanc orationem ad Deum fusam ad obtinendam seu comparandam cognitionem rerum in Eucharistiæ mysterio reconditarum et fide creditarum: *Da quæsumus, Domine, populis Christianis et quod profitentur agnoscere et celeste munus diligere quod frequentant.* Idem prorsus intelligere facile est ex præfatione missæ quæ in eodem libro profertur pag. 91: *Nos te suppliciter obsecrare ut Jesu Christi Domini nostri, cuius muneris pignus accipimus, manifesta dona comprehendere valeamus.*

3° In Ecclesiis plerisque multis abhinc sæculis usus ejusdem orationis receptus est, revera cum quibusdam variantibus lectionibus quæ nihil officiant fidei communi Ecclesiarum, profitentium hac voce manifesta intelligendam esse manifestationem seu patefactionem, cum pro manifesta participatione legatur *manifestata participatione.* Hæc videre facile est in antiquis Missalibus antiquissimæ ecclesiæ primatialis et metropolitane Senonensis, quibus hodie, nesciens novitates, cum summa pietate et religione utitur typis impressis annis 1485, 1509, 1529, 1542, 1556 et 1575. Idem intelligitur ex duobus codicibus manuscriptis Missalibus quos exaratos fuisse existimo inter duodecimum sæculum et finem tertii decimi, quippe cum in iis mentio sit festi sancti Thomæ Cantuariensis, prætermissa celebratione seu nondum instituta corporis Christi, *pignus æternæ vite capientes, humiliter, Domine, imploramus; ut apostolicis fultis patrocinii quod in imagine contigimus, sacramenti manifestata participatione sumamus.*

(Sacrament. Gelasii, in Postcommun. Oct. apostol. Petri et Pauli, prid. Nonas Julii. l. xi. pag. 160, editum Romæ 1680 typis Angeli Bernabo. Missalia Senonensis, antiqua et hodierna. Idem habet Missale Ambrosianum).

Quod cum ita est, etc. Ex his consecratorum erumpit luce meridiana clarius carmen et sanguinem quæ in mysterio conspiciuntur esse pignus et imaginem rei futuræ, adeo ut quod jam per imaginem expressam oculis subjicitur et sensibus nobis palam et aperte revulsis sypariis et velis pateat. Quis vero jam dubitandi locum inveniat quin ibi Ratramnus cogitet de hac parte exteriori sacri mysterii sensibus subjecta, quam suæ ætatis quidam theologi ipsam esse corporis Christi speciem et apparitionem corporis Jesu Christi reputabant; cum econtra sit

A tanquam imago. Veritas vero erit, cum jam nec pignus nec imago, sed ipsius rei veritas apparebit.

LXXXVIII. Item alibi: *Perficient in nobis, Domine, quæsumus, tua sacramenta quod continent: ut quæ nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus* b. Dicit quod in specie gerantur ista, non in veritate; id est per similitudinem, non per ipsius rei manifestationem. Differunt autem a se species et veritas. Quapropter corpus et sanguis quod in Ecclesia geritur, differt ab illo corpore et sanguine quod in Christi corpore jam glorificatum cognoscitur. Et hoc corpus pignus est et species; illud vero ipsa veritas. Hoc enim geretur donec ad illud per-

B apparitio panis et species vini quod antea erat, ut ait, noster Ratramnus numero 9. Probat numero sequenti hanc partem sensibus subjectam nuncupatam esse corpus Christi cuius pignus et figura futuræ patefactionis prædictæ corporis Christi cum omnibus suis dimensionibus geometricis, quarum habita ratione integram instituit differentiam inter corpus istud quod celebrat Ecclesia et ipsum quod intuehimur in cælo. *Qua de re, inquit, et corpus Christi et sanguis est, quod Ecclesia celebrat; sed tanquam pignus, tanquam imago. Veritas vero erit, cum jam nec pignus, nec imago, sed ipsius rei veritas apparebit* (num. 87). Dubium enim nullum superesse potest quin passim et confestim ex verbo *veritatis* corpus Christi intellexerit sensibus subjectum et conspectum cum dimensione geometrica et aliis humani corporis affectibus quibus in cælo postquam revixerint homines corpus Christi gloriosum exornabitur. Suam esse sententiam propriam liquido patet numero 87, quo explicans orationes Ecclesiæ quibus a Deo humiliter petimus ut nobis ad modum propitiantis numinis et sua sacramenta perfecte conferant quod continent. *Perficient in nobis, Domine, quæsumus, tua sacramenta quod continent, ut quæ nunc specie gerimus rerum veritate capiamus.* Ex his verbis orationis intelligit nos habere sub imagine expressa res ipsas non nobis absolute patefactas quales revera in se consistunt. Verissimum enim est nos possidere eas res sub imaginibus expressis, et liquido constat solam patefactionem omnibus numeris absolutam deesse; integram differentiam inter corpus Christi in mysterio Eucharistiæ et idem corpus in cælo quod crucifixum fuit, in eo consistere quod unum patefuit nobis et alterum permanebit occultum; adeoque in modo existendi et non in ipsa natura seu existentia. Enimvero satius ei fuisset dicere loco eorum *quæ nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus* QUÆ NUNC VERE NEQUAQUAM HABEMUS, REVERA ALIQUANDO ET VERE PERCIPIAMUS. Non in aliam igitur sententiam ivisse compertum est Ratramnum quam verorum catholicæ Ecclesiæ discipulorum Berengarii adversariorum; scilicet Lanfranci, archiepiscopi Cantuariensis, qui Dialogo adversus Berengarium, mentione facta de mysterio corporis Christi, ait: *Vere dici posse et ipsum corpus quod de Virgine sumptum est, et tamen non ipsum: ipsum quidem, quantum ad essentiali veraque naturæ proprietatem atque virtutem, non autem si spectes panis vini que speciem.* Idem habent Algerus, libro 1, capite 17; Fulbertus, episcopus Carnotensis, epistola 11 ad Finardum; Rupertus, abbas Tuitensis, in Epistola ad Cunonem; qui omnes eandem quam habemus de revera existente corpore Christi in Eucharistia et commutatione panis et vini in carnem et sanguinem seu transubstantiatione tuendam fidem receperunt.

C

b Missa in Sabbato Quatuor Temporum, mensis VII. — Lib. Sacrament. S. Gregorii, p. 135 edit. Hug. Menardi.

veniantur; ubi vero ad illud perventum fuerit, hoc A removebitur.

LXXXIX. Apparet itaque quod multa intra se differentia separantur, quantum est inter pignus et eam rem pro qua pignus traditur, ^a et quantum inter imaginem et rem cuius est imago; et quantum inter speciem et veritatem. Videmus itaque multa differentia separari mysterium sanguinis et corporis Christi quod nunc a fidelibus sumitur in Ecclesia, et illud quod natum est de Maria virgine, quod passum, quod sepultum, quod resurrexit, quod caelos ascendit, quod ad dexteram Patris sedet. Hoc namque quod agitur in via spiritualiter est accipiendum, quia fides quod non videt, credit, et spiritualiter pascit animam, et lætificat cor, et vitam præbet æternam et incorruptionem, dum non attenditur B quod corpus pascit, quod dente premitur, quod per partes comminuitur, sed quod in fide spiritualiter accipitur. At vero corpus illud in quo passus est et resurrexit Christus, proprium ejus corpus existit, de Virginis Mariæ corpore sumptum, palpabile seu visibile, etiam post resurrectionem, sicut ipse discipulis ait: *Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, 39).

XC. Audiamus etiam quod beatus Fulgentius in libello de Fide dicat (cap. 19): « Firmissime tene, et nullatenus dubites, ipsum unigenitum Deum Verbum car-

^a Et quantum inter speciem et veritatem. Præter hunc locum non alio opus est ad demonstrandum omnibus hominibus qui de potestate mentis non excesserint, Ratramnum per speciem in hoc tractatu de Corpore et Sanguine Domini nihil aliud intellexisse quam imaginem expressam seu exteriorem partem Eucharistiæ; et per veritatem modum naturalem et sensibus subjectum corporis Jesu Christi cum suis proprietatibus et dimensione geometrica et naturali. Cui enim aliquod dubium subolere possit auditis his verbis? Videmus itaque multa differentia separari mysterium sanguinis et corporis Christi quod nunc a fidelibus sumitur in Ecclesia, et illud quod natum est de Maria virgine, quod passum, quod sepultum (num. 89).

Hæc enim confirmant evidenter quæ antea diximus abundanter, cum consecratoria ex his erumpens conclusio sit corpus Christi quod ex Ratramno est tantum figura, velum, imago expressa, pignus et species, differre a corpore Christi nato ex Virgine Maria, mortuo et sepulto; quippe cum in eo statu habeat omnes proprietates naturales sensibus et visui subjectas et dimensiones; cum ex adverso in mysterio percipiatur ore fidelium, absque his proprietatibus et dimensionibus, modo spirituali, per fidem, qua credimus sub his velis sensibus subjectis verum Christi corpus a nobis percipi reconditum sub his et celatum, cui unita seu colligata est potentia Verbi, quæ animabus nostris vitæ æternæ substantiam subministrat, easque nutrit, et peccatorum labes expurgat et expungit; adeoque secundum doctrinam Ratramni, ut jam fortasse nimio opere adnotavimus, duo corpora Christi in Eucharistia observanda sunt, unum in figura, specie aut imagine, alterum reconditum sub velis et speciebus; quæ duo ore fidelium percipiuntur modo spirituali; quoniam vi fidei unum sub altero occultum creditur, adeo ut utrumvis videas, semper utrumque recipias, quoniam fide creditur unum altero reconditum, et una recipiendum utrumque virtus Spiritus sancti annexa communi- cat animabus nostris vitam æternam. Primum ap-

pellatur mysterium et sacramentum, et est corpus Christi nuncupativum, ut inquit Algerus lib. 1, capite 17, diversum a corpore Christi de Virgine nato. Secundum vero ab eo non differt nec diversum est; revera est ex adverso ipsum reapse verum corpus Christi, sed occultum, nec velatum, nec dentibus friabile aut discerptum partitum, et uno verbo in eo statu est quo proprietatibus physicis et geometricis dimensionibus careat, quamvis in propria sit natura et substantia in qua panis et vinum sunt commutata. Hoc est quod Ratramnus appellat proprium corpus Christi.

XCI. Dicens quod in illis sacrificiis quid nobis esset donandum significabatur; in isto vero sacrificio quid sit donatum commemoretur, patenter in- nuit quod ^b sicut illa figuram habuere futurorum, sic et hoc sacrificium figura sit præteritorum.

^b Sicut illa figuram habuere futurorum, sic et hoc sacrificium figura sit præteritorum. Cum vero Christus Dominus Eucharistiæ sacrificium instituerit in memoriam suæ mortis et passionis, doctrina Ecclesie catholice semper fuit mysterium Eucharistiæ esse figuram sacrificii crucis. Sed non ait Ratramnus simplicem tantummodo esse figuram, quod sibi vindicant protestantes hæretici. Probat solummodo in eo aliquam esse figuram, scilicet quod exterius apparet. Sed fatetur rotunde aliud interius consistere fide intelligendum. Num. 92: *Hoc vero mysticum, aliud exterius per figuram ostentans, aliud interius per intellectum fidei representans*. De quo ait numero 49: *Vere corpus et sanguis Christi existunt*. Ecce duo clarissima sunt in Eucharistia, unum exterius, scilicet figura, alterum interius, quod est objectum fidei; et est vere corpus et sanguis Jesu Christi. At vero cum objectum fidei in Eucharistia non sit simpliciter in figura, recognoscere necesse est corpus Christi quod in mysterio credimus, quod est objectum fidei, non ibi simpliciter et in figura consistere, nostrumque Ratramnum longe alienissimum semper fuisse ab hac sententia partium Protestantum. Eum vero nec participium representans non significat ibi quod verbum exhibere et sistere præsentem seu rem præsentem efficaciter præstare et reddere: exempli gratia, dum in secunda Philippica ait Marcus Tullius Cicero: *Quin etiam corpus libenter obtulerim, si repræ-*

XII. Quibus dictis, quanta differentia sit inter A
corpus in quo passus est Christus, et hoc corpus
quod pro ejus passionis commemoratione sive mortis
sit, evidentissime declaravit. Illud namque pro-
prium et verum, nihil habens in se vel mysticum
vel figuratum; hoc vero mysticum; aliud exterius
per figuram ostentans, aliud interius per intelle-
ctum fidei repræsentans. (Vide num. 91.)

XIII. Ponamus adhuc unum Patris Augustini tes-
timonium, quod et dictorum fidem nostrorum
astruat et sermonis marginem ponat. In sermone
quem fecit ad populum de Sacramento altaris sic
infit: « Hoc quod videtis in altari Dei, jam trans-
acta nocte vidistis; sed quid esset, quid sibi vellet,
quam magnæ rei sacramentum contineret, nondum
audivistis. Quod ergo videtis, panis est et calix, B
quod vobis etiam oculi vestri renuntiant. Quod au-
tem fides vestra postulat instruenda, panis est cor-
pus Christi, calix est sanguis Christi. Breviter qui-
dem hoc dictum est, quod fidei forte sufficiat; sed
fides instructionem desiderat. Dicit enim propheta:
Nisi credideritis, non intelligetis (Isa. vii, 9). Potestis
ergo dicere mihi: Præcepisti ut credamus, expone
ut intelligamus. Potest enim animo cujuspiam cogi-
tatio talis oboriri: Dominus noster Jesus Christus
novimus unde acceperit carnem, de virgine scilicet
Maria; infans lactatus est, nutritus est, crevit, ad
juvenilem ætatem perductus est, a Judæis persecu-
tionem passus est, ligno suspensus est, interfectus
est, de ligno depositus est, sepultus est, tertio die
resurrexit; quo die voluit, in cælum ascendit; illic
levavit corpus suum; inde venturus est judicare vi-
vos et mortuos; ibi est modo sedens ad dexteram
Patris. Quomodo panis corpus ejus? et calix, vel quod
habet calix, quomodo ejus est sanguis? Ista, fratres,
ideo dicuntur sacramenta, quia in eis aliud videtur et
aliud intelligitur: quod videtur, speciem habet cor-

sentari morte mea libertas civitatis potest. Non in animo
habuit mortem suam fore simplicem imaginem
aut repræsentationem vacuam et carentem libertate
Romana, sed a sua morte et casu efficaciter et vere
restitutum iri. Nec inficiari quis potest hunc esse sen-
sum Ratramni genuinum; cum ex adverso et e re-
gione hujus participii ostentans eo repræsentans utar-
que, quod figuræ characterem exprimit, quæ simpli-
citer format imaginem et nihil revera præsens
efficaciter reddit.

^a Interius vero quod intelligitur fructum habet spi-
ritualem qui vivificat animam. Non quod interius in-
telligitur esse fructum spiritualem, sed fructum habet
spiritualem. Nam corpus Christi, quod revera præ-
sens est sub velis corporis sensibus subjectis, scilicet
panis et vini speciebus, non alit animam per con-
versionem suæ substantiæ sicut cætera alimenta
ordinaria corpora nostra sustentant, sed per virtu-
tem Verbi divini aggregatam gratiarum accessionibus
infinitis cumulat, et innocentiam fovens, peccatorum
reinstitutionem præstat et format.

^b Hoc autem quod supra mensam Domini positum
est, etc. Item repetit num. 98: *At in isto quod per
mysterium geritur, figura est non solum proprii corpo-
ris Christi, verum etiam credentis in Christum populi.*
Non aut, in hoc corpore quod per mysterium habetur
solum esse figuram proprii corporis Christi, non se-

poralem; quod intelligitur, fructum habet spiritualem.

XIV. Ista venerabilis auctor dicens instruit nos
quid de proprio corpore Domini, quod de Maria na-
tum, et nunc ad dexteram Patris sedet, et in quo
venturus judicare vivos et mortuos; et quid de isto
quod super altare ponitur et populo participatur,
sentire debeamus. Illud integrum est, neque ulla
sectione dividitur, nec ullis figuris obvelatur: hoc
vero quod supra mensam Domini continetur, et fi-
gura est, quia sacramentum est; et exterius quod
videtur, speciem habet corpoream quæ pascit cor-
pus: ^a interius vero quod intelligitur, fructum habet
spiritualem qui vivificat animam.

XCV. Et de hoc mystico corpore volens apertius
et manifestius loqui, sic dicit in consequentibus
(*Ibid.*, in fine; *epist. S. Fulgentii ad Fernandum dia-
conum*): « Corpus ergo Christi si vultis intelligere,
Apostolum audite dicentem: *Vos estis corpus Christi
et membra* (1 Cor. xii, 27); *mysterium vestrum in
mensa Domini positum est, mysterium vestrum acci-
pitis. Ad id quod estis, Amen respondetis; et re-
spondendo subscribitis. Audis ergo, Corpus Christi,
et respondens, Amen, esto membrum corporis Chri-
sti, ut verum sit Amen. Quare ergo in pane? Nihil
hic de nostro afferamus; ipsum Apostolum dicentem
audiamus, cum de isto sacramento loqueretur, ait:
Unus panis, unum corpus multi sumus in Christo*
(1 Cor. x, 17), » et reliqua.

XCVI. Sanctus Augustinus satis nos instruit quod
sicut in pane super altare positum corpus Chri-
sti signatur, sic etiam et corpus accipientis po-
puli, ut evidenter ostendat quod corpus Christi
proprium illud existat, in quo lactatus, in quo pas-
sus, in quo mortuus, in quo sepultus, in quo resur-
rexit, in quo cælos ascendit, in quo Patris ad dexte-
ram sedet; in quo venturus est ad judicium. ^b Hoc
autem quod supra mensam Dominicam positum est,

ens ac figuram solitariam populi fidelis; sed solum
corporis Christi et populi fidelis figuram incurere
et hoc satis est Ratramno ut quod animo intendit
comprobare possit: scilicet totum quod in mysterio
est, non esse ut oculis nostris subjicitur et apparet,
sed insuper aliquam superimponi figuram et expres-
sam imaginem. Interim vero cum animadvertit
hos dicendi et scribendi modos quibusdam videri
posse duriores et salebrosiores, et sub intelligentiam
projicere verum corpus Jesu Christi tam alienum
esse ab Eucharistia quam corpus ipsum populi fide-
lis, sic fatetur num. 101, explicans mentem suam:
*Nec ideo quoniam ista dicimus, putetur in mysterio
sacramenti corporis Domini, vel sanguinem ipsius non
a fidelibus sumi. Observare etiam opus est appellare
corpus in quod Christus panem commutavit et vinum,
in institutione hujus sacramenti, corpus proprium
quod passurum erat, ut habetur numero 28, supra:
Sicut ergo paulo antequam pateretur, panis substan-
tium et vini creaturam convertere potuit in proprium
corpus quod passurum erat.* Dubium subolere nemini
hominum erudito potest qui sibi persuaserit et credi-
derit Ratramnus, proprium corpus Jesu Christi, sive
natum de Virgine et cruci alligum, in mysterio Eu-
charistiæ consistere, tametsi permanserit in suatione,
quod quidquid oculis nostris subjicitur in hoc sa-
cramento et corpus Christi muncupatur ejus esset

mysterium continet illius, sicut etiam identidem A
mysterium continet corporis populi credentis, Apo-
stolo testante: *Unus panis, unum corpus multi sumus*
in Christo.

XCVII. Animadvertat, clarissime princeps, sa-
pientia vestra quod positus sanctarum Scripturarum
testimoniis et sanctorum Patrum dictis evidentissi-
me monstratum est, quod panis qui corpus Christi,
et calix qui sanguis Christi appellatur, figura sit,
quia mysterium: et quod non parva differentia sit
inter corpus quod per mysterium existit, et corpus
quod passum est, et sepultum, et resurrexit. Quo-
niam hoc proprium Salvatoris corpus existit, nec in
eo vel aliqua figura, vel aliqua significatio, sed ipsa
rei manifestatio cognoscitur, et ipsius visionem cre-
dentes desiderant; quoniam ipsum est caput no-
strum, et ipso viso satiabitur desiderium nostrum; B
quo ipse et Pater unum sunt, non secundum quod
corpus habet Salvator, sed secundum plenitudinem
divinitatis quæ habitat in homine Christo.

XCVIII. At in isto quod per mysterium geritur
figura est non solum proprii corporis Christi, verum
etiam credentis in Christum populi (Vide num. 116):
utriusque namque corporis, id est et Christi, quod
passum est et resurrexit; et populi in Christo renati
atque de mortuis vivificati, figuram gestat.

XCIX. Addamus etiam quod iste panis et calix
(Vide num. 96), qui corpus et sanguis Christi nomi-
natur et existit, memoriam repræsentat Dominicæ
passionis sive mortis, quemadmodum ipse in Evan-
gelio dixit: *Hoc facite in mei commemorationem* C
(Luc. xxii, 19). Quod exponens apostolus Paulus
ait: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, et ca-
licem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec
veniat* (1 Cor. xi, 26).

figura simplex, et imago expressa, et repræsentatio,
non Tulliana, ut supra observavimus, sed prolapsa
Latinitatis usu recepta. Ea de causa continenti ser-
mone, ait, impositum fuisse pani nomen corporis
Christi, et liquori seu vino aqua mixto in calice,
nomen sanguinis, et revera existere: ut intelliga-
mus in ea suasionem non fuisse corpus Jesu Christi
subsistere in Eucharistia per nuncupationem seu
denominationem, sed revera efficaciter, seu, ut con-
tinuo dixerunt, *realiter*. Videsis num. 99. *Addamus*
etiam quod iste panis et calix qui corpus et sanguis
Christi nominatur et existit. Hæc enim repetita sunt
ex numero superiore 29. *At vero secundum invisibili-* D
lem substantiam, id est, divini potentiam Verbi, vere
corpus et sanguis Christi existunt. Fatemur rotunde
ibi adverbium *vere* sonare Latine quod vox barbara
realiter significat. Veruntamen dicent Protestantes
has voces *et existit* non occurrere in manuscriptis
codicibus ad quorum fidem hunc tractatum Rattrami

C. Docemur a Salvatore, necnon a sancto Paulo
apostolo, quod iste panis et iste sanguis qui super
altarè ponuntur, in figuram sive memoriam Domi-
nicæ mortis ponantur, ut quod gestum est in præ-
terito, præsentem revocet memoriæ; et illius passionis
memores effecti, per eam efficiamur divini muneris
consortes, per quam sumus a morte liberati: cogno-
scentes quod ubi pervenerimus ad visionem Christi,
talibus non opus habebimus instrumentis, quibus
admoneamur quid pro nobis immensa benignitas
sustinuerit; quoniam ipsum facie ad faciem con-
templantes, non per exteriorem temporalium rerum
admonitionem commovebimur, sed per ipsius con-
templationem veritatis aspiciemus quemadmodum
nostræ salutis auctori gratias agere debeamus.

CI. Nec ideo quoniam ista dicimus, putetur in
mysterio sacramenti corpus Domini vel sanguinem
ipsius non a fidelibus sumi (Vide num. 96), quando
fides non quod oculus videt, sed quod credit, acci-
pit: quoniam spiritualis est esca, et spiritualis po-
tus, spiritualiter animam pascens, et æternæ satie-
tatis vitam tribuens; sicut ipse Salvator mysterium
hoc commendans loquitur: *Spiritus est qui vivifi-*
cat; nam caro nihil prodest (Joan. vi, 64).

CII. Imperio vestræ magnitudinis parere cupien-
tes, præsumpsi parvus rebus de non minimis dispu-
tare, non sequentes æstimationis nostræ præsump-
tionem, sed majorum intentionis auctoritatem. Quæ
si probaveritis catholice dicta, vestræ meritis fidei
deputate, quæ, deposita regalis magnificentiæ gloria,
non erubuit ab humili quærere responsum veritatis.
Sin autem minus placuerint, id nostræ deputetur
insipientiæ, quæ quod optavit, minus efficaciter va-
luit explicare.

typis excudi curaverunt: sed negare non possunt
reperiri in codice abbatæ Lobienensis, uti jam obser-
vatum fuit a doctissimo Patre Mabillonio in præfa-
tione secundæ partis Actorum Benedictinorum, pag.
64, § 150, fronti præfixa. Mirifice confirmant admi-
tendam esse lectionem in codice ms. Lobienensi scri-
ptam, quod ea usus sit prædictus Rattramus num.
16, in quo distinguens species panis et vini a cor-
pore et sanguine Jesu Christi, quæ modo spirituali
et sensibus non subjecto sub velis reconduuntur et
celantur, ait, cum Paschasio in epistola ad Frudgar-
dum: *Quoniam sub velamento corporei panis corpo-*
reique vini spirituale corpus Christi spiritualisque san-
guis existit. Insuper nullus dubitandi locus relictus
est quin codex manuscriptus abbatæ Lobienensis ante-
ferri debeat cæteris omnibus, habita ratione anti-
quitatis et concinnitatis, ut in præfatione adnota-
vimus.